

પુલોમા અને બીજાં કાવ્યો

અમૃતલાલ ના. ભટ્ટ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૪૧૭૭ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ પુલોમી અને બીનું
કાવ્યો

વિષય ૬- : ૩

પુલોમા

અને

બીજાં કાન્યો

અમૃતલાલ ના. ભટ્ટ

—૦૦—

પ્રકાશક:

અમૃતલાલ ના. લદ્

ભાટપીપળા,

ઉમરેઠ

(જી. ખેડા)

પુસ્તક મળવાનું સ્થળ :-

અમૃતલાલ કી. લદ્

મોટું ફળિયું, ઉમરેઠ

કાળીદાસ શેલત

પ્રતાપ ઓફીસ,

સુરત

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૪૧૭૭

આ લેખકનાં નીચે લખેલાં

પુસ્તકો થોડા વખતમાં

બહાર પડશે--

(૧) સીતા

(૨) મેના અને બીજાં કાવ્યો

(૩) રાસ

પ્રકાશન: રથયાત્રા

૧૯૮૪

પ્રત: ૧૦૦૦

(કોપીરાઈટ)

કિંમત રૂ. ૧-૮-૦

મુદ્રક: મુદ્રણસ્થાન:

કેશવ હ. શેઠ

ખડાયતા મુદ્રણકલા મંદિર

આર રસ્તા, અમદાવાદ

અનુક્રમણિકા

૧	પુલોમા	...	...	...	૧
૨	ગંધન	...	...	...	૨૫
૩	વિયોગ	...	...	...	૨૭
૪	“ શું તું છુપી મુજ અંતરે ”	...	...	...	૩૦
૫	દિવ્ય સ્વર	...	...	...	૩૩
૬	નરતું નૂર	...	...	...	૩૫
૭	“ મ્હાલું ત્યાં રંગે ”	...	...	...	૩૭
૮	“ ઘેરાઇ પ્રેમે ”	...	...	...	૩૯
૯	શિષુ	...	...	...	૪૦
૧૦	શિશિર	...	...	...	૪૧
૧૧	તિમિરલક્ષ્મી	...	...	...	૪૨
૧૨	“ ખેલે અનૂપરૂપ દેવી ”	...	...	...	૪૫
૧૩	સુકાની	...	...	...	૪૭
૧૪	બીજમ	...	...	...	૪૯
૧૫	“ નિર્મળ ત્હારાં નયન લસે છે ”	...	...	...	૫૯
૧૬	રંટિયો	...	...	...	૬૧
૧૭	વંનવિ હાર	...	...	...	૬૩
૧૮	વપાં	...	...	...	૬૫
૧૯	કેકિલાનું ગીત	...	...	...	૬૮
૨૦	વિશ્વામિત્ર	...	...	...	૭૦
૨૧	વસંત	...	...	...	૭૫
૨૨	“ ગમે ના સૃષ્ટિની શાંતિ ”	...	...	...	૭૮
૨૩	ચમેલીને	...	...	...	૮૧
૨૪	પાન	...	...	...	૮૨

૨૫	ઉપા	...	...	...	૮૪
૨૬	“ રત્નેહસરિત રેલાંતા હૃદયે ”	...	...	...	૮૫
૨૭	થર્મોપાધલી	...	...	...	૮૮
૨૮	જંમલ-દ્રતા	...	...	...	૯૩
૨૯	હલદીધાટ	...	...	...	૯૯
૩૦	શક્તાણ	...	...	...	૧૧૧
૩૧	ભામાશા	...	...	...	૧૧૬
૩૨	વેલી	...	...	...	૧૨૧
૩૩	સરલા	...	...	...	૧૨૩
૩૪	પ્રેમ	...	...	...	૧૨૫
૩૫	અમે	...	...	...	૧૨૭
૩૬	હું	...	...	...	૧૨૯
૩૭	કોયલ	...	...	...	૧૩૪
૩૮	આંતરશક્તિ	...	...	...	૧૩૬
૩૯	રમણી	..	...	...	૧૪૨
૪૦	કોકિલા	...	...	...	૧૪૭
૪૧	વસંતપ્રભાત	...	...	...	૧૫૦
૪૨	કાશીઓ	...	...	...	૧૫૨
૪૩	વિમળા	...	...	...	૧૫૫
૪૪	પત્તા	...	...	...	૧૫૮
૪૫	ચન્દ્ર	...	...	...	૧૬૧
૪૬	રસ-દેવી	...	...	...	૧૬૩
૪૭	ચિરહ	...	...	...	૧૬૫

પુલોમા અને બીજાં કાવ્યો

પુલોમા

—

[મહાભારતના સભાપર્વમાં આવેલા ક્યવનાખ્યાન ઉપરથી]

પુલોમા (પુરૂષ):—

“ મધુર માદક હાસ્યથી,
શૈશવી ભાવે ભરી,
પ્રણયભર આનંદના
આન્દોલને યોગાવતી ૧

સૌમ્ય સરિતા કાંતિ છે,
દિલ—સોહી શાંતિ છે,
રૂચિર રમ્ય પ્રસાદખળથી
નાસતી કુટ કલાન્તિ છે. ૨

અર્પ—ગતિજો આલતી,
ગાન કે આજ્ઞાપતી,
હિરના ઉડાણમાં
નળનવી સેર યજુરાવતી. ૩

શુદ્ધ માનસના સમુ
નિર્મળું જળ તાહરું,
વિરલ શીતળ સ્પર્શથી
ઠરતું દિસે મન માહરું. ૪

ચિંતનો ચિત્ત ચેતતાં,
તાપ તન વધારતાં,
સૃષ્ટીલા અવગણીને
અન્ય માર્ગ લઈ જતાં, ૫

જોઈ પુને વિરમતાં,
તાપ જેમ નિદાહનો
વારિવર્ષા જેમથી
શું અંગ ભંગ બની જતો? ૬

દુઃખ પંક ન પાસ છે,
હૃદયપ્રેરક આશ છે
મ્હાલતી યૌવનઅંગે,
કાલી પુલી જ્યમ કાશ છે. ૭

બાળ રવિકાંતિ સમી,
હેમવર્ણી મનહરી
રેતી ત્હારી નવલરંગી
વિમળ વારિમાં ઠરી. ૮

દેવ હો કે દનુજ હો,
યક્ષ હો, ગાન્ધર્વ હો,
મનુજ હો કે પશુ પણ તે,
દર્શથી રાજ થતો. ૯

વાયુ ને થંડી તણું
રાજ્ય જ્યારે આથમે,
વિહંગ વન ને ઉપવનોમાં
ગાન નૈસર્ગિક ધ્રુમે. ૧૦

તેમ તહારા સંગથી
અમલતા ઉછળી રહી,
તન અને મન સ્ફુરણમાં
કે દિવ્યતા રમભર ભરી. ૧૧

આસપાસે ખડક આ
સ્વામરૂપે શોભતા,
રાતદિવસ કામ થંબ્યા
રક્ષકો જાણે ઉભા; ૧૨

કે રહ્યા શું પ્રેમના-
ખંધને જકડાઈને
ધ્યાનમસ્ત રહી અહોનિશ
નામ તહાઈ ને રટે ? ૧૩

પ્રેમ	અધિકા	અલ્પથી	
વિક્રમે	વધી	કાવતો,	
આગવી	સૃષ્ટિ	રમીને	
અલ્પ—મળી		હં કાવતો.	૧૪

દેવ	કરતો	મનુજને	
નીચ	વૃત્તિ	દાખીને,	
વિસ્મરાવે	“હુ” “તું”	ભાવે	
ક્રિય	બોમે	રાખીને.	૧૫

રંગીલી	તું	રૂપ	છટા
વૃક્ષપે		વિલાસતી.	
મોહતા		સૌંદર્યથી	
પંખેર—ગાળુ		આકર્ષતી.	૧૬

કાકિલા		તરકુંજમાં	
મદન—તંત્રી		ખેલતી,	
દિવ્ય	ગાયન—	લહરીઓ	
સૃષ્ટિ	સકળ	દેરાવતી.	૧૭

નીલ—કંઠ	રંગે	રૂપે	
ભારલો	અહિં	મ્હાલતો	
ગર્વ	ધારી	ગેલથી	
મથરી—હૃદય		ડેલાવતો.	૧૮

પ્રેમ - તરબોળા યલાં
પંખીઓ પળતાં અહિં,
આસપાસ પ્રદેશ માંહી
પ્રેમ-ધૂન મચી રહી. ૧૯

વિશ્રમી વાગોળતાં,
પ્રેમ-દૃષ્ટિ પેખતાં,
હરિણ હરિણી તરતળે
આનંદ ઉર ઉભરાવતાં. ૨૦

શાંત ને રળિયામણો
સાન્નિધ્ય આશ્રમ દિસે,
રિદ્ધિ ને સિદ્ધિ તણી
લક્ષ્મી પ્રભાવી અહિં વસે. ૨૧

વૃક્ષ-વળગી વેલીઓ
પુષ્પની વૃષ્ટિ કરે,
અવિરતે આનંદ દેતી
ગંધર્વા ચલુદિશ ભરે. ૨૨

મંદ વેગે વિચરતો,
વાયુ વૃક્ષે ખેલતો,
લાડીને રસગરસ થઇ,
મીઠું સૂરે મતો થતો. ૨૩

યજ્ઞ-ભવને દેવતા
દેહ દ્વિતિવંત છે,
આહુતિના દાનથી
આગાર ચેતનવંત છે.” ૨૪

૨

આહ ! તું સૌંદર્ય છે ?
યૌવને પૂર નેસમાં
વદનપર વિકસંતી છે
દેવી પ્રભા ભરહોંસમાં. ૨૫

સુંદરીના તેજથી
ભૂમિ સઘળી દીપતી,
પ્રેમ ને આનંદ ફેરી
સુખકરી હેલી થતી. ૨૬

દોડી મથૂરો નય છે,
પક્ષીઓ વિંટાય છે,
બહાલથી માથું ધસીને
હરિણ આ અફળાય છે. ૨૭

નેપને ઇંદુમુખી,
ભાવ કેં કેં ઉર્મિએ
હૃદય દોડે ભેટવાને,
ગૂઢ શક્તિના બળે. ૨૮

આજ કાંઈ મલિનતા
અંતરે મુજ ઉદ્ભવે ?
સ્નેહ—સાંકળના બળે
બધાઈ છે શું ગત લવે ? ૨૯

આંખ મીચી હું રહું,
દિલ નોકે લુપ્ત છે,
પણ પળે પેદા થતા
વિચાર વેગે જુલ્મ છે. ૩૦

વારં ના કે મનને,
કાશુ મ્હારે અવગણે,
મત ને માતું ચઢીને
સુંદરી પણ પળ ભણે. ૩૧

આંખ હું અળગી કરું,
આપથી ત્યાં વિચરે.
પગતણી ગતિ રૂંધું તોઅ
સુંદરી સમીપે સરે. ૩૨

આજ ક્યાંથી આ દશા ?
બળ અબળ ના શકું કહી;
સબળ મન—સામ્રાજ્ય માંહી
વિક્રિયા પેસે નહિ. ૩૩

સત્ય છે શું ? અસત્ય શું ?
કાણુ જગમાં કળી શકે ?
એક ઇશ વિના નહિ કે
બ્રાન્તિ એ ભાગી શકે. ૩૪

સંશયે હું વ્યથા છું,
સુઝ મુજને નહિ પડે,
ભુદ્ધિને વિચાર કરવા
માર્ગે એકે નહિ જડે. ૩૫

અગ્નિ શરણે જાઉં હું,
થોભું ત્યાં છુપેા રહી,
બાળચેષ્ટા ભાળીને હું
હૃદયને રીઝવું સહી.” ૩૬

અગ્નિ શરણે જાય છે.
આંખ હિર અંજય છે.
વિસ્મયે ને ચિકળતામાં
શબ્દ નિકળી જાય છે, ૩૭

પુલોમા (પુ) :—

“ શું પુલોમા ? તું અહિં
આશ્રમે વસતી ખરે ?
કાળ લાંબે જોઈ તુંને
હર્ષ મુજ અંતર ભરે. ૮૩

ખીલ્યું અદકું રૂપ તું,
પૂર્ણિમાએ ચંદ્રમા,
હોય તું કે હોય નહિ
મુજ મન મોહંતી રમા !. ૩૯

મુખ તેવું ઘાટીલું,
કામળું તેજસ્વી છે,
સૌમ્યતા સરતી જતી થું
લવ્યતા જ ભરેલી છે. ૪૦

નિર્ણયે પહોંચી શકું
ના, ન અંતર ઓળખે ?
જો પુલોમા હોય નહિ તો
કેમ અંતર રખરખે ? ૪૧

અગ્નિ—દેવ અહિં વસે
શાંત નહિ, નિશ્ચેષ્ટ છે,
દેવજનને દોરવામાં
દિપ્તિવંતા શ્રેષ્ઠ છે. ૪૨

ભાવથી ત્હમને નમું,
ભુવને ત્રણમાં રહ્યા,
નાભિ કેરા ઉમળકા
દિન રાત તમ તરફે વહ્યા. ૪૩

દેવ કંરે મુખ છો,
પુણ્યવંત પવિત્ર છો,
આભમંડળ ઓપતા
જન ઉદયકાર સવિત્ર છો. ૪૪

શું પુલોમા હોય આ
કે નહિ ? સંદેહ છે,
ફર કરજો દાન્ત થે
મુખ દુઃખનું મૂળ એહ છે. ” ૪૫

વાણી આવી સાંભળી,
વર્ધિ દેવ વિમાસતા,
“ કુડ બુદ્ધિ ઉદ્ભવી ત્યાં
શબ્દ શા કહેવા રહ્યા ? ” ૪૬

દેવવાણુ ન નીકળે
ખ્હાવરો અધિકો ખને,
અધિરતા આકુળતાથી
સત્ય સુણવા તરવરે. ૪૭

અગ્નિ:—

“ સત્ય અળગું થાય ના, ”
દેવ ઉરમાં ઉચ્ચરે,
“ સત્યને વદવા થકી,
નિર્દોષ આકૃતમાં પડે. ૪૮

દુઃખ હો કે સુખ હો,
જીવે જિવે નહિ ચહે,
જીવના આશ્રય વડે
જીવ પતન ઘોર મહી પડે. ૪૯

સત્ય શાશ્વત જીવે,
સત્ય જીવન ટેકવે,
સત્યના આશ્રય વડે
મુરે સ્વર્ગ-સુખો ભોગવે. ૫૦

સત્ય આ અધિદેવ છે,
દેવ નિત આરાધતા,
મનુજ તુને વળગીને
મુર-જીવન સાથ ભળી જતા. ૫૧

સત્યની છાયા તળે
દુઃખ દિપ્તિ આપશે,
સત્યકેદં બળ લાડીને
દુઃખ દૂર થઈ જશે. ૫૨

[મોટીયા] છે પુલોમા સત્ય આ.
સુંદરી ગુણમંજરી,
પત્ની છે એ કુલ પતિની
અખિલ કુલ-આનંદિની. ૫૩

વેદ-નિષ્ઠ વરિષ્ઠ છે,
સર્વ ઋષિમાં શ્રેષ્ઠ છે,
ગુણ ગરવા યોગી કરા
દેવને પણ કાજ છે. ૫૪

અભિમાંથી ઉદ્ભવ્યા
બ્રહ્મકેરા બળ થકી,
કર્મ-નિષ્ઠ બની રહ્યા છે
જ્ઞાનમાં નિત રત રહી. ૫૫

વેદ-શાસ્ત્ર-વિધા નથી,
સુંદરી ભૂગુણે મહી,
જગતમાં પૂજાય છે
દૃઢ નિયમ-વ્રતમાં એ રહી. ૫૬

પાર્વતીશંકર તણી,
લક્ષ્મી વિષ્ણુદેવની,
સદચરી ત્યમ આ સતી છે
વંદ્ય એ મહેવની ૫૭

વેદમાં એ વિદ્ય છે,
નીતિમાં પણ પ્રદ્ય છે,
લોક-કર્મ પ્રહ-કાર્ય માં હી
શાળી મળળી મુગ છે. ૫૮

યજ્ઞને આધીન છે,
આત્મને સ્વાધીન છે,
મૃત્યુની પણ પાર વિદ્યા-
અહણમાં તક્ષીન છે. ૫૯

સ્નાન કરવા સરિતમાં
વિધિ-નંદન વિચર્યા,
હોમ વેળા થઈ રહી છે
પલકમાં જો જો! ક્યાર્યા.” ૬૦

સુ ર વાણી સાંભળી
અંતરે આત્મા હસે,
સુંદરીનું હરણ કરવા
ભાવ ભિતરમાં લસે. ૬૧

પુલોમા-(પુ) :—

“ દેવ કેમ વિસારતા, ”
હિમ શૈવાણી વહે
“ શૈશવે મુજને વરેલી
અન્યને કયમ બાળ દે ? ૬૨

પત્ની મ્હારી પ્રથમ એ
ચાહતો હું જીમરથી,
ભાવિ સુખની આશમાં
પ્રકૃતિ રચાતી કિશકથી. ૬૩

મનના વેગી રથો
 દૂર દૂરે સંચરે,
 ઋષિ—પાણિ ગ્રહણથી
 સૌ ભગ્ન થઈ ભૂમિ પડે. ૬૪

કલેશમય જીવન બને,
 તિમિર ઊરને આવરે,
 ઘોર પાતાળે પડી
 નહિ આશ મનકું છાવરે. ૬૫

બુદ્ધિ ત્યાં સંલગ્ન છે,
 વસ્તુ મર્તે લુપ્ત છે,
 સુંદરીના વિવિધ રૂપે
 જીવન સમગ્રું આપ્ત છે. ૬૬

કાળ કાંઈક વહી ગયો
 તાપ શાન્ત શમી રહ્યો,
 દ્રઢ નિરંતર સ્મરણમાં
 ભક્તિથી હું જાને ઠર્યો. ૬૭

આજ આવી દષ્ટિએ
 મુજને આનંદવા,
 ગત સ્મરણ તાજું થયું
 ને હૃદય દોડે ભેટવા." ૬૮

અગ્નિ:—

“ શ્રોત્રી ન વિચારી ને
કર્મ કેલું મલીન છે,
ધર્મ—પત્ની કુલ—પતિની
સ્વામી—ભક્તિ લીન છે. ૬૬

માહસે નહિ મુખ છે,
સાહસે શમ દર છે,
સાહસે કુડી મતિનું
વેગવંતું પૂર છે. ૭૦

દોરી ન અલિંથી ત્વરે,
ધોર પાપે નહિ પડે,
એક પળની વિમાસણથી
મુખ શાશ્વત સાંપડે.” ૭૧

૩

ભાન નાકી એહને
સ્થિર થઈ જોઈ રહે,
રમણી સાથે રમણ કરવા
પ્રેમ ધરી મનને કહે. ૧૨

વાયુ— વેગે વિચરે
ઉદ્ગમર ઉદ્ગમમાં.
વદન ને ઝગડી રહ્યું છે
અવનવા કંઈ હાસ્યમાં. ૧૩

મીઠી વાણી મોહીની
પ્રેમભીની નિસરે,
વિસ્મયે પડીને વનિતા
શાંતિથી દષ્ટિ કરે. ૧૪

સ્વાગતે   સન્માનવા
ચેતતી   ચતુરા   ઉરે,
સહજ   વાણી   સરક્ષભાવે
સત્વરે   ત્યાં   હિચરે.   ૭૫

પુલોમા :-(સ્ત્રી)

“ સ્થાન આ પાવન થયું
આપના   આગમનથી,
આશ્રમે   સ્વાગત   ગ્રહી
રૂડી   રિતે થોભો   અહિં.   ૭૬

સ્નાન   અર્થે   સંચર્યા
સર્વ બાળ   નદી   તીરે,
બાળ-લીલા   નિરખવાને
સાથમાં   છે   ઋષિવરે.   ૭૭

દેવ   છે   અતિથિ   તહમે,
પૂજનીય   સદા   રહ્યા,
મુનિના   સન્માર્ગે   સર્વે
શાંત   સેવામાં   વહ્યા.   ૭૮

વિસ્તર્યો   છે   તરૂપતિ
હાથમાં   વિશ્રામશે,
પાદ   ઉદક   પાસ   છે
ફળ   અર્ધને   સ્વીકારશો. ”   ૭૯

પુલોમા :- (પ.)

“ મુદરી સેવા થઇ
પૂર્ણ મધુરી વાણીથી.
ઉદક ને ફળ અર્ધ માટે
શ્રમ જરા લેશે નહિં. ૮૦

આજખો નહિં મુજને ?
શૈશવે સાથે ફર્યા,
બાળપણના ભાવ જાગે
જીવનભરમાં વિસર્યા ? ૮૧

હિરમાં અંકિત છે
મુખ-મોહનું તું તાણું,
વાણીથી લપટી રહ્યું
અંતર હંમેશાં હુંતાણું. ૮૨

આજના સંસર્ગથી
રનેહ-સાગર ઉભરે,
અંધનો તુટી જતાં
લગ્ન બિચારી છે દૂરે. ૮૩

ચાલ જોએ સત્વરે
છોડી દે આ બૂમને,
ચિરકાળની બૂખ ભાગી
વિહરીશું વન ધૂમીને. ૮૪

શૈશવે મુજને વરી.
યૌવને ફરીથી મળી,
હૃદયમાં સંલગ્ન રહે
આજીવન રંગે સુંદરી." ૮૫

પુલોમા :- (અ)

“ જ્ઞાન ભૂલ્યા શું તહમે ?
જાળ કયમ આ પાથરો ?
ધર્મ-પત્ની ઋષિવરની
દુષ્ટ કયમ વાણી વદો ? ૮૬

તાતના જોડ્યા થકી
સ્વામી મુજ તું શું થયો ?
કર્મ કે મનવાણીમાંથી
સ્નેહ તુજ ગમ શું વણ્યો ? ૮૭

સ્મર્ણ ત્હારું નહિં દિવે,
પ્રેમ નહિં મુજ અંતરે,
છો ભલે તું મનતરંગો
આલમાં ઇગલાં ભરે. ૮૮

નિજના ચિંતનવડે
અન્ય તુલના તું કરે,
ભાવ ત્હારા ઉર ઉઠતા
અન્ય મન વિષે ભરે. ૮૯

હૃદયથી ઋષિને વરી,
પાણિ આપી દઢ થઈ,
કર્મમાં ભાગી થઈને
ધર્મ-ભાગી હું બની. ૯૦

ધર્મ-પત્ની તે તણી,
જીવન-સાથી તે તણી,
પાપ-પથે ગ્રેરવાને
વિદ્વતા કાં જાવરી ? ૯૧

વેદ-વિદ્યા પ્રવિણ છે,
લોક-રિતિ જાણુ છે,
દુષ્ટતા દૂરે કરી દે,
પ્રશ્નરી એ આણુ છે." ૯૨

પુલોમા :-(પુ.)

માનિની વેદી બને,
શી રિતે અંતર બળે ?
દુઃખ મહેં જે ભોગવ્યાં
તેથી નહિં તુજ ઉર બળે ? ૯૩

તું ખરે મુજ પ્રાણુ છે,
તુંજ પ્રશ્નરી આણુ છે,
અધ બનતા હૃદયનો તું
દિસિવતો લાણુ છે. ૯૪

તું વિના નહિ જગતમાં
અન્ય મ્હારું સ્થાન છે,
લાવિ મ્હારા જીવનમાં
તું પતન કે ઉત્થાન છે. ૯૫

ચાહું તુજને જીગરથી,
હૈ ચહું આ ભૂમિથી,
ચાલ અર્ધો પ્રાણ તુજને
સાથમાં સ્વેચ્છાચક્રી. ૯૬

પ્રેમ મોટો દેવ છે,
કો દી બળ નહિં વાપરે;
કોમળાં ઉર રક્ષવાને
યત્ન ઉમંગે કરે. ૯૭

ખેસી જા મુજ સકંધપે,
દૂર પળમાં દોડું હું,
વીચ વનમાં વાસ કરી,
ના કોઈ દષ્ટિએ પડું." ૯૮

પુલોમા:-(સ્ત્રી)

" દુષ્ટ જલદી દૂર થા ;
રાહુ ગ્રહશે શું મ્હને ?
કર્મ ત્હારાં કુડનાં ફળ
દાણ મહીં મળશે ત્હને." ૯૯

ક્રોધ દિલને દુભતો,
તન સધળું કંપતું,
ઉદરમાંથી બાળ ન્હાતું
પૃથ્વીપર માતું છતું. ૧૦૦

ભૂમિ પર બેભાન થૈ
સુંદરી સ્થેજે પડી,
ચક્ષુ વિકારો વિસરી શું
યોગનિદ્રાએ જડી ? ૧૦૧

કાન્ત કાંચન વર્ણુશો
અગ્નિના ગોળા સમે
જનની સાથે પેઢીને
શિષુ અવનીને આહલાદતો. ૧૦૨

પુલોમા :-(પુ.)

“ શું પુલોમા મૃત થઈ ?
બાળકયાંથી આવીઓ ?
પાપી હું છું, પાપી હું છું,
પાપ-પુંજે હું ભર્યો. ” ૧૦૩

ચીસ પાડી કારમી
ભગ્ન-ઉર ઉર્વી પડે,
કલહજ્વલન કાપીને,
પળ એકમાં ઉચે પળે. ૧૦૪

પુલ્કામા

૨૪

ગાખવો	શું	સ્વર્ગમાં ?
નાખવો	શું	નર્કમાં ?
ધર્મ-રાજ	પડી	ગયા છે
આજ	ઉંડા	તર્કમાં. ૧૦૫

(૫-૬) ૭-૩-૨૭.

❧

અંધન

વસ્તુએ સૌ મુક્ત છે,
અંધને જકડો તહમે,
અંધને બાંધેલ પુખ્તો
પૂર્ણ વિકસંતાં હશે ? ૧

મુક્ત જન્મ્યા જગતમાં,
જાતનો ટીકો કરી,
હાથ પગ રૂંધી લીધા,
ફર ક્યાંય ગતિ થાય નહિં. ૨

વૃદ્ધિ જયમ જયમ પામું હું,
અંધનો વધતાં જતાં,
જુગ જુના રિવાજ સર્વે
સ્વાર મુજ ઉપર ચતા ૩

બાંધી રૂંધી અચપણું
પાંખ મ્હારી કાતરો,
આભમાં ઉડી શકું ના
કંપ મ્હારે માથરો. ૪

રૂઢિ પ્રબળી કંઠમાં
જોતર પહેરાવતી,
પંથપરની ધૂળ ફાકી
ગતિ મતિ કુંકિત થતી. ૫

બંધને બાધેલ હું
શું અરિ સામે ધસું ?
દુસ્ખનોના દાખના
ત્રાસો ધણાએ હું સહું. ૬

પારકું બળ દેખીને
પારકું સહિ શુભ લહું,
જઠરમાં જરતું ન તહોએ
મુક્તા-કંઠે સરાહું હું. ૭

શક્તિ મનની ક્ષીણ છે,
અંગ જો કે શક્ત છે,
દાખમાં વર્ષો રહી
દાસત્વનું એ ભક્ત છે. -

સ્વૈર માંહે દુઃખ હો,
દુઃખ દિલ વિકાસશે,
મુક્તા પથે વિચરતાં મન
વિવિધ રંગો ચાખશે. ૮

વિયોગ

મુજને તજને પ્રિયે !
કંઈ જગે ચાલી ગઈ ?
વિદાપી વિદાપી વનવને
ભટકું, ત્હને ભાળું નહિ. ૧

વિશ્વ-આપી પ્રેમથી
શુદ્ધ નિર્મળ નેપ્તીથી
ચાહું તુને, ભક્તિ ત્હારી
હૃદયને રંગી રહી. ૨

ભાવ ઉરમાં ઉભરે
લાગણી લગની કરે
અધિક તર્ક-વિતર્કમાં
મુજ જીવ વ્યાકુળ થઈ રહે ૩

મોહથી મુંઝાય છે,
તાપ વન્હિ તવાય છે,
લોભથી તુજ મુખના
જો મૃત્યુ હસેલાય છે. ૪

ગગન ધૂમંતા રવિ !
હિમતા વિસારજે,
તુથી વધતી તેજમાં
તેજસ્વિની દિપાવજે. ૫

ઈંદુ ! છવન પ્રેરતું
અમી અમર વરસાવજે,
તુથી ચઢતી રૂપમાં
રૂપાળી રૂપ રેલાવજે. ૬

વાયુ ! વેગે વિચરતા
મંદ ચાલે ચાલજે,
મધુર ગાને કંઈને
મધુતા ભરી ખીલાવજે. ૭

રાત્રિ ! રંજે રંગીલી
તિમિર ફરે રાખજે,
રસનિધિ હિજાળતી
રસીલી શિળે સુદાયજે.

દેવ કિનર યક્ષ ઓ !
 શકિતઓ વિધવિધથી
 પોષણે ઓ પ્રેમ-મુખી,
 તોષણે ખૂબ રિક્ષિથી. ૯

કાંત તુષ્ટિ પુષ્ટિથી
 સર્વ શક્તિ આહુતે,
 ઓર રંગે રંગીને
 સૃષ્ટિ મકળ હેલાવળે. ૧૦

૧૨-૨-૨૭

✽

“શું તું છુપી મુજ અંતરે ?”

જમ બધું ધૂમી વજ્યો,
ક્યાં છુપી છાની રહી ?
એક નિષ્ઠા ભક્તિથી શું
દર્શ તુજ યશે નહિ ? ૧

વંન -- વેણી — વૃક્ષમાં,
પ્રૌઢ પર્વતના પડે,
વેગી વારિ — ઘોષમાં,
જેઠું હું ત્યાં તું નહિ જડે. ૨

કૂપના ઉંડાણમાં,
નવ નવી કંઈ ખાણમાં,
સંકટો સહી હું ભમ્યો,
આવી નહિં તું જાણમાં. ૩

૩૧ “ શું તું છુપી સુજ અંવરે ? ”

નગરમાં   ને   નિર્જન,
વૈભવે   વિલાસમાં,
મહેશમાં,   કુટિરમાં,
અથડાઉં તું દેખાય ના.   ૪

રંજની   રવિલોતમાં,
વૃક્ષપે   ખલોતમાં,
ઈંદુ—તારકમાં   નહિ,
નહિ નહિ સરે સુર—સ્રોતમાં.   ૫

સિંહ   શરૂ   ધ્વાનમાં,
પક્ષી —મંજુલ — ગાનમાં,
શોધું બહુ બાળું નહિ હું,
સરિત —સાગર —તાનમાં.   ૬

દિવ્ય   સુધા — પાનમાં,
મધુ—મધુરા   ગાનમાં.
આશ   ને   નિરાશમાં
આવી નહિં તું જાણમાં.   ૭

ઉચ્ચમાં   આકાશમાં,
નીચમાં   પાતાળમાં,
પવનમાં   દશ   દિશમાં
આવી નહિં તું બાળમાં.   ૮

“ શું તું છુપી મુજ અંતરે ? ” ૩૨

ભુવર ભૂને સ્વર્ગમાં,
મહર—જન—તપ—સત્યમાં,
ઉડી ઉડી જોઈ સંઘળે
આવી નહિં મુજ લક્ષમાં. ૯

બહાર શોધી હું મથ્યો,
જોઈ નહિ ક્યાં હું તહને,
નષ્ટ—આશ. થઈ પડ્યો,
શું તું છુપી મુજ અંતરે ? ૧૦

૧૨-૨-૨૭

મ્

દિવ્ય સ્વર

શ્રવણ-સુભગ લાગતો,
દિક્ષને ડાલાવતો,
આવતો કંઈ દિશ થકી
સ્વર આ શીળે સોહામણો ? ૧

મંદ એની ચાલ છે,
મધુરતા ને વહાલ છે
નાચતાં ત્યાં કુદતાં
જયમ કમળ અલિ ગુંજાર છે. ૨

ગગન ઉંચે ગેલતો,
તરૂંમહીં તે રેલતો,
પૃથ્વીના પડ પડ મહીં
કમનીય — કાંતિ હેલતો. ૩

પક્ષી—ગણ્ય પ્રમુદાવતો,
હૃદય પશુ રિઝાવતો,
વેલ ને વૃક્ષો મહી,
આનંદ — હહેરો લાવતો. ૪

આહ ? આ શું અહિં બને ?
બુદ્ધિનું બળ પાંગરે
ગહન ને કૈં કૈં અલૌકિક
ભેદ મુજ ઉરે ભરે. ૫

કાય કદુષી ભુની
લોપ થૈ સૃષ્ટિ તણી,
નવીન મુંદરતા ભરી
છે દિવ્યતા વ્યાપી રહી. ૬

દુઃખનાં ગાત્રા ગળે,
સુખ ને શાંતિ ભળે.
મુધામય ગૌરવભરી
નયોતિ અનોખી ઝળહળે. ૭

પૃથ્વી ના, આ સ્વર્ગ છે
બ્રહ્મના આ ભર્ગ છે
જ્ઞાન — ભક્તિ — પ્રેમનો
અભિનવ અમીશો અર્ક છે. ૮

નરનું નૃર

આધે આલ-ઉંડળ લરવામાં,
માગરનું શોધન કરવામાં,
પૃથ્વીનાં પડપડ જોવામાં,
નહિ નર-નૃર લેખો. ૧

વાયુને વેગે વશ કરવે,
વિજળીના નવવેશ નિરખવે,
અગ્નિનાં નવઅંગો કળવે,
નહિ નર-નૃર લેખો. ૨

સમરાંગણ રણશિંગ ગજવવે,
યંત્રતણા મંત્રો શિખવવે,
હિંમ્ના-પૂર હીણાં ખળખળવે,
નહિ નર-નૃર લેખો. ૩

સામ્રાજ્યોની સીમ સરકવે,
નયનાનાં નવનાટ્ય ભજવવે,
લક્ષ્મી-લંગૂર લાંબાં કરવે,
નહિ નર-નર લેખો. ૪

યત્ન કરી યોજે તન-મનને,
દીનતણાં દુઃખડાં દૂર કરવે,
પૃથ્વી પૂરણુ સુખથી ભરવે,
નરનું નર લેખો. ૫

કુડ કલહ-કલકલ યુજવવે,
શાંતિનો જય-ધોપ ગજવવે,
પૃથ્વી પ્રેમ-પૂરે ભીંજવવે,
નરનું નર લેખો. ૬

મનનાં અંધારાં દૂર કરવે,
હૃદય-પ્રખળ-પ્રખી ખીલવવે,
નરને નારાયણશો કરવે,
નરનું નર લેખો. ૭

“ મહાલુ ત્યાં રંગે ”

—૪—

વીજળીના ચમકારા ચમકે,
અગ્નિના અંગારા લડકે,
સૂર્ય—રશ્મિની નવાળા ઝળકે,
મહાલુ ત્યાં રંગે. ૧

પ્રચંડ વાયુ ન્યાં સુસવાટે,
કાળા મેઘ ધમંતા દોટે,
ધિંગાણું ધરણીમાં લોટે,
મહાલુ ત્યાં રંગે, ૨

ઉદધિ—ઉર—તરંગો ઉછળે,
કોપ્યો કોધે ધન નલ ગરજે,
પ્રલય-પ્રગળ-જળ પૃથ્વી પ્રસરે,
મહાલુ ત્યાં રંગે. ૩

પૃથ્વીના પડદા ન્યાં ફાટે,
ધખધખતો રસ ધસતો વાટે,
અંગારા ઉછળે સુસવાટે,
મહાલુ ત્યાં રંગે. ૪

સ્નેહાંકિત શીળી જાયામાં,
તરણ ઉમંગી રસીલી રામા,
વિકસી નિચરતાં દિન—યામા,
મહાલું ત્યાં રંગે. ૫

મિત્રા મીઠી ગોઠી કરતા,
રંગતણા પ્યાલા મુખ ધરતા,
અવનીને અમરાપુર કરતા,
મહાલું ત્યાં રંગે. ૬

લેતી ઉર ઉલટે ઉછાળા,
માતા મીઠું મુખનું ન્યાળી;
ચુંગન દેતી નયનો દારી,
મહાલું ત્યાં રંગે. ૭

યાગીજન ગંડા છે ધ્યાન,
શિવસમા જાણે ઉઘાન,
દિવસ કે રજની નહિ જાણે,
મહાલું ત્યાં રંગે. ૮

“ઘેરાઈ પ્રેમે”

આકાશે તારલીઆ ચમકે,
તારલીઓનાં દિલડાં દમકે,
નિશા-નિશાપતિનાં મુખ મલકે,
ઘેરાઈ પ્રેમે. ૧

સરિતા સ્નેહ-શરે ધસમસતી,
હસ્ત પ્રસારી ભેટે હસતી,
સાગરને હૈડે ગળ વસતી,
ઘેરાઈ પ્રેમે. ૨

લપાઈ બહાલે તરવર-અંગે,
વગડામાં વેલી ઉમંગે,
સ્નેહીઓ ચોહતાં સંગે,
ઘેરાઈ પ્રેમે. ૩

કુલડાં અર્ધ-ખીલ્યાં ખીલતાં,
લજ્જાળુ મનડાં વિકસતાં,
અનિદ્ર સુહાગી સાથ રમતાં,
ઘેરાઈ પ્રેમે. ૪

બહાલી ! શીદને તું વિલાય ?
દિલનાં દુઃખડાં સર્વ દબાય,
સૃષ્ટિ સૌંદર્યે છલકાય,
ઘેરાઈ પ્રેમે. ૫

શિષુ

—

કાલાં વચન વદી મલકાતું,
મીઠકાં હાસ્ય વડે ઉભરાતું,
કુંદ-કળી-દતે સુહાતું,
પ્રેમ-ભયુ મુખકું. ૧

જનનીને જઠડી લે કોટે,
ગેલ કરી અંકે આળોટે,
સ્નેહોર્મિની ઝળકે દોટે,
હર્ષ-ભયુ હૈહું. ૨

અંધારી રજનીના તારા,
ભવરણ નિર્મળ નિર્ઝર ન્યારા,
સ્વર્ગતણી ઝાંખી દેનારા,
ગહન મહી રમતા. ૩

૧૪-૧૨-૨૫

શિયાળો

—૪—

જ્ઞાણમાં વાવલીઆ જ્ઞાતા,
લૂખા તીણા ને મદમાતા,
સંહારક શક્તિના ધાતા
૩૬ તણાં ૩૫ એ— ૧

મ્જાન—પાન સુવાન બનતાં,
વૃક્ષ-વેલીનાં ૩૫-રાજતાં,
મૃત્યુ-પાશે કંઈક પડતાં,
મંદ ગતિ મરતાં. ૨

શૂન્ય થયાં છે વન ને વાડી,
તેજ પર તિમિરતા છાઈ,
સત્ય તણી ધીમી છે નાડી.
સ્વરો શાંત સુખના. ૩

૬-૫-૨૫

તિમિરલક્ષ્મી

ક્રોધથી કે રક્ત છે,
લિપણુતા—આસક્ત છે,
પ્રખર બળના વેગથી
ચંડી સમાણી સખત છે. ૧

અમલ દિશાં દાખીને,
અમલ અદકા દાખીને,
તત્વ સુંદર શુદ્ધ હણુતી
વર હૃદયે રાખીને. ૨

આકૃતિ બની કારમી,
લેશ નહિ દિસે અમી,
કરતા આવી ઠરી ત્યાં
ભુવનમાંથી ભમી ભમી. ૩

તેજ—ખળ સાંખી શકે
 નહિ, દિલે નવાળા ધખે,
 વેરની ઉત્કટ ગતિએ
 નાશ કરવા એ મથે. ૪

તેજ ઉર શાંતિ રહી,
 કુટિલતા ત્યાં કંઈ નહિ,
 સૌમ્યભાવે વિશદ રૂપે
 પ્રેમ—ગંગા વહી રહી. ૫

ધોર ચૌદશની નિશે,
 અંગ-પ્રત્યંગો વિષે,
 પૂર દોરે દોડતી
 હિંસા કરાવી શું દિમે ? ૬

“ આજ તું છુપાઇને,
 લાગ સારો સાધીને,
 તેજ—ધાત કંઈ ત્વરાથી,
 તીરે વેગે ધાઇને. ” ૭

દુષ્ટતા આ દિલ ધરી,
 વાટ એ જોઇ રહી,
 તેજ જ્યાં હોકાય ત્યાં તે
 પકડવા પહોંચી ગઇ. ૮

બાથ વિષે બ્રાહ્મી,
તેજ મૃત્યુ બ્રાહ્મી,
સ્મિત-ભયાં સુકાન્ત મુખડે,
જોઈ રૂઢે બુરાઈથી. ૯

ક્રોધ અતિ આવેશમાં,
તિમિર-હિર ગાદું જળે,
તેજને યમ-શરણુ કરવા
શસ્ત્ર વિપલર નિકળે. ૧૦

સ્નેહ—શાંતિથી ભયાં,
નયન ઘેરાં તેજનાં,
સ્વર્ગની દૈવી પ્રભાથી,
તિમિર—આંખો આંજતાં. ૧૧

પ્રેમ—રશ્મિ પેસતાં,
સ્થામ તનમાં સોંસરાં,
સ્થામતા ત્યાં ગણી જતી, ને
ક્રોધ દૂડતા છે પરાં. ૧૨

દિવ્ય તિમિર—દેહ જો !
ઝબુકતો વિદ્યુત સમો,
તેજ—હિર લપટાઇને
એ તેજ-પુંજ બની રહ્યો. ૧૩

“ ખેલે અનૂપરૂપ દેવી. ”

ખેલે અનૂપરૂપ દેવી ઉલ્લાસતી
મહીને અનૂપરૂપ દેવી.
મુખડે છે તેજ—રાશ,
અંદા સુહાસ — વાસ,
નાણે મધુરી આશ,
ખેલે અનૂપરૂપ દેવી. ૧

નયનો આનંદ — પૂર,
ગ્રીષ્મે અરૂણ — નૂર,
સોહે સૌરભ્ય સૂર,
ખેલે અનૂપરૂપ દેવી. ૨

તારૂણ્ય — ઝોર — તોર,
મદનું મરતાન જોર,
મહેઠે વસંતમ્હોર.
ખેલે અનૂપરૂપ દેવી, ૩

ખેલે અનુરૂપ દેવી .

૪૬

હરખે	વિહંગ	—	અંગ,	
ભોમ	મુવંન		અંગ,	
તેજે	સુદિમ		નાંગ,	
ખેલે	અનૂપરૂપ		દેવી.	૪

નાસં	નિહીન		શોક,	
આનંદ	થોક	—	થોક,	
ઉછળે	દૈ	ઓર	ઝોમ,	
ખેલે	અનૂપરૂપ		દેવી.	૫

૪-૧૦-૨૪.

❖

સુકાની

માસ મધું સુહાવશે,
નવીન મુંદરતા થશે,
રિદ્ધિ સઘળે આપશે,
સુખ અનેરાં લાવશે.

આ વિચાર ઉરે હતા ત્યાં પવનની આંધી ચડી,
અબ્ર-મેના આભમાં બહુ વેગથી આવી ખડી. ૧

સૂર્ય-રશ્મિ સત્વરે,
તિમિરમાં લોપાય છે.
તિમિર ચોટયુ ચાલુ દિશે
પ્રત્નાંડ ભેગું થાય છે.

વીજ સાથે ગરજતો ધન, એક સાગર બોમ છે,
વ્રષ્ટિ સાથે વાયુનું વિકરાળ વાધું બંતમ છે. ૨

ધોર ઉદ્ધિ ધોરતો
વારિ-ઘોડા ઉછળે,
બહાણ ચક્રોળે ચઢે,
હિતાશનું ઉર થરથરે.

સ્થાનમાં સુકાન ના, ના સંભમે કંઈ દિશ દિમે:
તરફ નૌકા ફૂંકશે? શું જળ તળે આ વીર જશે? ૩

અચળ-ઉર સુકાની છે,
 ઉંડી શક્તિ એની છે,
 મૃત્યુ કુડી વ્રતિથી
 વીર-ગ્રહણ માટે રૂઢે નથી,
 વજ-દિલે એહના નહિં અસર આથી થાય છે,
 જલદ ને પરચંડ વેગે આત્મ-બળ રેલાય છે. ૪

કાળ-લીલા વિસ્તરે,
 મુખ ભેરવ શું બને ?
 ભય અને ભયથી અધિકા
 ત્રાસ ત્યાં ફાળે કરે.
 હાસ્ય મુખડે, મલપતાં નયનો વિકારી એ જુએ,
 યમતણી કાળી ભયંકરતા અલોપ થઈ રહે. ૫

શાંતિદેવી ઉતરે,
 વાયુ-ધન દૂરે કરે,
 જલધિ-એષા વિરમે, ને
 ગ્લાણ્ય પણ્ય ચીલે ચઢે.
 તટ સમીપે તરલ તરણી કુત ગતિએ આવતી,
 ભેટતાં હર્ષે પ્રસરતી પ્રેમ લહરી ભાવતી. ૬

ભીષ્મ

—

ધોમ ધખતો સવિતા સિધાવે,
ઉગ્ર કર્મ વસુધા વિસામે. ૧

આવે રમ્ય ઓજસ્વી પ્રદોષ,
કરી શાંત ભરે ઉર હોંસ. ૨

લાગ્યા તારક નભ તરવરવા,
ગતિમંદ નિશાપતિ ગરવા ૩

આબ્યા, થોભી ધડી ગયા વાસ,
ઝગે આકાશ તારાપ્રકાશ. ૪

શાણી શિળા નિશારૂપ રાજે,
સોહે શીતળતા એહ સાજે. ૫

ગયો સાગર શૌર્યતણો કયાં ?
ધુધવતો ધણો એ ગયો કયાં ? ૬

ગયો કષ્ટ દિશ ક્રોધ કરાળો ?
છુપ્યો? તિમિર છુપ્યાં શું તમાલો? ૭

રાત્રી શાંત થયાં શાંત વેર,
હ્યાં દામ દિવસમાં શું શેર ? ૮

લેતા વિશ્રાન્તિ વીર રણ-થાક્યા,
શાન્તિહીણ શરીરે ધવાયા. ૯

ચીસો નાંખે છે દુઃખ-દિલ-વેધી,
તિમિર ભયને શું તિવ્રતા દેતી? ૧૦

ચિંતા-જાળમાં જકડી ઝલાયા,
જેતા ઉંચે જીવે ધર્મજાયા. ૧૧

દુઃખ દેખી દયા ઉભરાતી,
પાંડુ-પુત્રની છાતી ભરાતી. ૧૨

આંખે ચાલે છે શ્રાવણ-ઓધ,
જયમ પૂરમાં સરિતા અમેધ. ૧૩

વાણી નિકળે ન, કંઠે રંધાય,
છાતી ફાટે, ઘણું અમુઝાય. ૧૪

ધ્વનિ અવ્યક્ત નિકળે મુખેથી,
સુણી આવ્યો અર્જુન શિબિરેથી. ૧૫

ધાધ આવે છે નંદ-કુમાર,
રનેહ-સાકળ બાંધ્યા બધાય. ૧૬

લડ બીમને લાગી ન વાર,
આવ્યો પાસ જ્યાં પાંડુકુમાર. ૧૭

આંખો ફાટી શરીર ઘુજે છે,
ઉર ક્રોધ કરાળ કુદે છે. ૧૮

પડી પાપ ઝહે કુર-રાય,
“ખોલો, બંધુ ! બન્યું તતકાળ.” ૧૯

જદુરાયે છાતીશુ ઝાવ્યા,
દિલ-દુઃખ બોલ્યા કુંતીજયા. ૨૦

“દુઃખ દુઃખ જીઓ ચહુ પાસે,
રણે મૈનિકા છે યમ-પાશી. ૨૧

જીઓ જનની પશુની વિકૃતિ,
સહે શી રિત ધર્મ-પ્રકૃતિ ? ૨૨

આર્તનાદ મુણો રણક્ષેત્રે,
જોયું દશ્ય ન જાયજ નેત્રે. ૨૩

મૃત્યુ નાચી કુંદી કરે હાસ્ય,
જાણુ કારમો નરકવાસ. ૨૪

ધૂમે લીજમ ભયંકર ભોમે.
રણ-યજ્ઞ શરાઓને હોમે. ૨૫

રક્ત નેત્ર જવાળા પ્રકટે છે,
રણ-યજ્ઞનો અગ્નિ ધણે છે. ૨૬

નહિ કાથી સહો જય તાપ,
વાઘ્યે બળમાં પ્રચંડ અમાપ. ૨૭

આવે સામા યુધ્ધે યમરાય,
સ્થિર ટકશે ન એહ લજાર. ૨૮

બંધુ ! બંધ કરો રણુ યુદ્ધ,
મામો શાંતિની લિલા થૈ જુદ્ધ.” ૨૯

બોલી આટલું ધર્મ વિરામ્યા,
આપે ઉત્તર ત્યાં યદુરાયા. ૩૦

“શાને શોક કરો ધર્મરાય?
ક્યમ મુગ્ધ બન્યા નીતિનણુ? ૩૧

યુધ્ધે મારવું ને મરવું છે,
એ વિના નહિ કાંઈ ત્રીજું છે. ૩૨

આજે લીખનું તેજ તપે છે,
પાંડુસૈન્ય નિરસ્ત બને છે. ૩૩

તપે જ્યાં સુધી સમય બળિષ્ટ,
હઠે યોધ્યા જો દે છે વરિષ્ટ. ૩૪

કાળ આવ્યો કુદો થૈ કરાળા,
ધોર યુધ્ધે ધૂમો રાણીજયા.” ૩૫

સુણી વાણુ વદા કુંતીજયા,
“મન માને ન આ જમ-રાયા. ૩૬

નેહિંહું હું સમય મરવાનો,
ધન્ય દિવસ કહું મરવાનો. ૩૭

નથી કરવી અરિની ધાત,
નથી નોંધતાં રાજ ને પાટ. ૩૮

નથી મરણનો ભય મુજ દિલે,
અન્યદુઃખડાં અંતર અહિં ચીરે.” ૩૯

ખોલે ચાલે આંખે આંસુધાર,
કૃષ્ણ કરતા હૃદયમાં વિચાર. ૪૦

ભીષ્મ રણમાં કદી ન છૂતાય,
જય પાંડવનો કયમ થાય? ૪૧

ગંગ-પુત્રના મરણનો વિધિ,
જાણી લેવા ઇચ્છા મન કીધી. ૪૨

‘ચાલો જોએ દાદાના શિબિરે,
શીળા હાથ મુકે તમ શિરે. ૪૩

સાંત દાંત ને પુણ્ય પવિત્ર,
ગાય ઋષિ-દેવ જોહ ચરિત્ર. ૪૪

પ્રેમ પાંડવ ઉપરે પૂરો છે,
નહિ યજ્ઞમાં એ અધુરો છે.’ ૪૫

દોરે પાંડવને ચકુરાય,
ખિન્નહૃદય પુંકે પુંકે જાય. ૪૬

ચાલે ધીમે તણાયા તણાય,
મ્હાન મુખે ને શર્મે ધવાય. ૪૭

સાદી મહુલી દાદાની ભુઝે છે,
પાસે તરવર કુંજ લસે છે. ૪૮

બેડા આસને છે ધ્યાન-મસ્ત,
જગ-માયાના વિકાર અસ્ત. ૪૯

જગ ભુલી જોતા જગરાયા,
ઉર સચ્ચિદાનંદ—છવાયા. ૫૦

જોઈ ભવ્ય દાદાની આકૃતિ,
બની નિસ્તેજ કુટિલની નીતિ. ૫૧

દૃષ્ટુ બોલે છે, “પાંડુકુમાર!
ભાળો ઇશ-ભયોં ભંડાર. ૫૨

કયાં એ તેજ-જ્વલંતો સેનાનિ!
ધન ગરજંત ઘેર સેનાનિ! ૫૩

જેને જોઈ અને નિસ્તેજ,
ભલે હોય તે સ્વર્ગનું તેજ. ૫૪

સિંહ જોઈ પુંકળ ફાળ ભરતો,
ભંગ ભૂકુટિનો ભાળી ડરતો. ૫૫

જેનાં સર્પ સમોવડ બાણ,
કરે સૈન્યમાં કચ્ચરધાણ. ૫૬

ક્યાં એ સેનાનિ, શાંતિ ભર્યો આ,
મળ-હીણ ને ગ્રેમ-પચ્યો આ ?” ૫૭

સુણી શબ્દ જગ્યા ગંગ-જળા,
ધાધ ભેટ્યા છે ત્રિલુવન-રાયા. ૫૮

પાય પડતા પાંકુના કુમાર,
પાય ઘોતી આંસુકેરી ધાર. ૫૯

સૌને રનેહથી છાતીએ લે છે,
શિરે ગ્રેમતું ચુંબન દે છે. ૬૦

જોષ વ્હાલભર્યાં જ્ઞાન મુખ,
લીલમ-હૃદય પ્રકટતું દુઃખ. ૬૧

ઊર કારણ લીલમ કળે છે,
મીઠી વાણી સુધારી વદે છે. ૬૨

“ક્ષત્રિ-પુત્રતણા અસિધર્મ,
રણ-યુધ્ધે કરાવે છે કર્મ. ૬૩

થાય ઘોર સેનાસુ સંહાર,
ક્ષાત્રધર્મે ન બીજો વિચાર. ૬૪

રણ-ભોમે ઊરે એક ધમ્મજા,
અરિ-હાણ એ પ્રાણ-પ્રતિજ્ઞા. ૬૫

ધૂમે જ્યાં સુધી રણ એ દેહ,
રહેતી ધમ્મજા એ વિણ સદેહ. ૬૬

ધર્મ-ત્યાગ એ ક્ષત્રી-કલાંક,
દેહ-ત્યાગ રૂડો વિણ શંક.” ૬૭

સુણી વાણુ વદ્ધા વાસુદેવ
“ધર્મ ભક્તિ એ દંઠ નહિ દેવ ૬૮

તું સમો, આ ત્રિલુવનમાંહી
કીર્તિ જેની જમે છે છવાઇ. ૬૯

ત્રણ કાળ-ગાની સ્થિત-પ્રગ
નહિ કેા તું સમો આત્મ-યગ. ૭૦

પડે અંતે અનિત્ય આ દેહ,
પામે કૈવલ્ય-પદ નિઃસંદેહ.” ૭૧

હસી લિખે સુવાણુ ઉચ્ચારી,
“નથી દેહે આસક્તિ મ્હારી. ૭૨

પ્રેમ-પોષી દિપંતી આ દેહ,
પ્રેમ નિત્ય અનિત્ય છે દેહ.

નારી આવે કદા મુગ સામે
શસ્ત્ર-અસ્ત્ર મુકી દહિં વિરામે. ૭૪

વત માફ અવિચળ જાણુ,
ચાય તે થકી તનની હાણુ.” ૭૫

“ધન્ય ધન્ય વીરા કુરૂ-એષ્ટ”
ખોલ્યા વાણી વૃષ્ણિ-પતિ ઇષ્ટ.

“ભીષ્મ એકજ ભૂમિ વસે છે.
દેવ પૂજન જેતું કરે છે.” ૭૭

પાય વંદી પાછા જાય સર્વ,
ભીષ્મ-દર્શનથી ગળ્યો ગર્વ. ૭૮

બીજે દિવસ થયો રણ-જંગ,
ક્રોધ્યા ભીષ્મ વધ્યો રણ-રંગ. ૭૯

ધરણી ધ્રુવ, ધ્રુવ્યા શેષનાગ,
રવિ નિસ્તેજ ધોર અંધાર. ૮૦

ત્રાહિ ! ત્રાહિ ! અરિઓ પુકારે,
સામે સ્થિર દરે નહિ કો લગારે. ૮૧

પડ્યું પાંડવ-સૈન્ય ભંગાણુ
ધાયા ભૂધર રમરી શરવાણુ. ૮૨

આગે ક્રીધો શિખંડી કુમાર.
નજીકે કપિ-ધ્વજ રણકાર. ૮૩

ફંક્યાં ભીષ્મે શિખંડી નિહાળી,
દિવ્ય અસ્ત્ર રૂડાં રણ-ભૂમિ. ૮૪

કહે કૃષ્ણ, “અર્જુન ! તું સંધાડ,
ત્હારે ગાંડિવ બાણ કરાળ.” ૮૫

બોલે પાર્થ, “ન ધર્મ એ, નાહુ
શસ્ત્રહીણપે હાથ ઉગામું.” ૮૬

કૃષ્ણે શિશ્વ શિખંડી સન્નવ્યો,
તીણાં તીર ધનુષ્યે ધાર્યાં, ૮૭

કેંકયાં ભકુટિ ચઢાવીને રોષે,
મમ્મ લેઈ જઈ જમ-જોસે. ૮૮

હબ્યા ધરણીપરે ગંગ-જાયા,
સ્તબ્ધ સૈન્ય થયું સ્તાંબ્યા રાયા, ૮૯

સ્તબ્ધ છે પૃથ્વી પ્રાણુવિહોણી,
સ્તબ્ધ સૃષ્ટિ શ્રી-નૃ સલૂણી. ૯૦

૨૧-૨-૨૩

“નિર્મળ ત્હારાં નયન લસે છે.”

નિર્મળ ત્હારાં નયન લસે છે,
તેવું મુંદર ગગન દિસે છે.
હાસ્યો ને મુખડે મોદે છે,
રવિશ્રીએ રાજે. ૧

કાયાની નાજુકાઈ છે,
-જનતા ને પર વારી ગઈ છે-
ક્રમળા પાન પરે પ્રસરી છે,
ભલકભરી લાતે. ૨

રંગો ને તુજ અંગ પરે છે,
દુનિઆ દેખી દિંગ બને છે,
મુમનતણે અંગે સોદે છે,
રેલંતા રૂપે. ૩

“ નિર્મળ તહારાં ..... ” ૬૦

શાને જાણી તું લાગે છે ?
અંતર ને તુંથી ગાગે છે,
હિંચંતી હૈડે રાગે છે,
હાસ્યભર્યા નયને. ૪

ભુવન નૂતન ભાવ ભરીને,
એક ખીજનાં મન ગુથીને,
જીવનને જીવન અપીને,
એકથ રસે રહીએ. ૫

૯-૯-૨૦

૪

રેંટીઓ

રેડો અમારો રેંટીઓ રે—

હિંસે અનુપમ

આકૃતિ સુંદર,

ઉદયથી ઉત્તરણ

કરતો ભુવન તળ,

ભાતુ સમોવડ રેંટીઓ રે-રેડો ૧

છે ગતિ મંદી,

કદી છે અમંદી,

નહિ જ સ્વચ્છંદી,

સદાય સુનંદી,

ગુણિઅલ ખંતી રેંટીઓ રે,

મંથમશાળી રેંટીઓ રે-રેડો ૨

સુશીળી વાણી,

વિવિધ રાગવાળી,

છે ગુણ અનુસારી,

મૃદુ ખળ-શાળી,

ભાવ-ભરેલો રેંટીઓ રે

ગાન-ગંભિરો રેંટીઓ રે-રેડો ૩

ઉચ્ચ તપોબળ,
અતૂલ મનોબળ,
હર અતિ નિર્મળ,
વૃત્તે છે નિશ્ચળ,
લલિત મનોહર રેંટીઓ રે
ગૌરવ-શાળી રેંટીઓ રે-૩૩૦ ૪

પાપીને નિર્મળ,
દુર્ગ્ગને બળ,
બળને વધુ બળ,
અમરસમો નર,
સ્પર્શ-મણિ આ રેંટીઓ રે
ઉજ્જવળ-કીર્તિ રેંટીઓ રે-૩૩૦ ૫

તહારો છે જય-ધોપ
કરતો પરિતોષ,
ભરતો અખૂટ કોપ,
હરતો બધા દોષ,
જન-મન-રંજન રેંટીઓ રે
રામસમો આ રેંટીઓ રે-૩૩૦ ૬

ગરજે છે જંગે,
અરિબળ ભંગે,
ભારત-ભૂમિ રંગે
વિજય-નાદ સંગે,
કોટીક આલુ રેંટીઓ રે
ચક્રવર્તી ચાર રેંટીઓ રે-૩૩૦ ૭

વનવિહાર

—

ચાલો ! સુવન બહાર લેએ, અમોલ બહાર
વને વિહાર કરી લેએ,
તેડે મયૂર પ્રેમી હૈયે સુનાદ્યકી,
ચાલો ! સુવન બહાર લેએ. ૧

તરૂઓની ડાળમાંહી,
પંખી પ્રમોદમાંહી,
ગાએ હિંચીતે હિંડાળે.
સુવનમાંહી ચાલો ! અમોલ બહાર લેએ. ૨

વાયુ રમે ભરાય,
સ્પર્શી કુસુમ—કાય,
હૈયુ ચઢે છે હિલારે.
સુવનમાંહી ચાલો ! અમોલ બહાર લેએ. ૩

સુમને સુહત રંગ,
કુમળાં સતેજ અંગ,
હાસ્યે સુવાસે વધાવે.
સુવનમાંહી ચાલો ! અમોલ બહાર લેએ. ૪

ગગને ધૂમંત મેધ,
ગરવો દ્વિસંત વેગ,
ગંભિર ગાને ગળવે.

સુવંનમાંહી ચાલો ! અમોલ જ્વાર લેંચો. ૫

લાગે ન તાપ લેશ.
છાયા—છાયો પ્રદેશ,
મનહુ આદર્ષી આનંદે.

સુવંનમાંહી ચાલો ! અમોલ જ્વાર લેંચો. ૬

વાગે છે વંન—વાઘ,
શીળા મધુર સાદ,
આળાઓ મોદભરી ગાઓ.

સુવંનમાંહી ચાલો ! અમોલ જ્વાર લેંચો. ૭

ગાયો વિલાસમાંહી,
વત્સો ઉમંગમાંહી,
ખેલી મસ્તીએ ખીલે છે.

સુવંનમાંહી ચાલો ! અમોલ જ્વાર લેંચો. ૮

લૈયું હિંચે છ નાથ,
લે લે મુગાદ બાથ,
રમીએ સુરાગ રાસ ખાંતે.

સુવંનમાંહી ચાલો ! અમોલ જ્વાર લેંચો. ૯

વર્ષા

વર્ષાના રૂપ—રાગ જોને આનંદ-કંદ,
વર્ષાના રૂપ—રાગ જોને ;
કેવાં વિકસેછ વન ગાને, દેદિપ્યમાન
કેવાં વિકસેછ વન ગાને ? ૧

કેવાં લાડેછ વન
ગાને ઉશ્રાડ તન ?
શેઠાં મેદાનમાંલી ટોળે.
આનંદ-કંદ વર્ષાના રૂપ—રાગ જોને. ૨

ઝાંખો સૂરજ - રંગ,
જાણે શું માનભંગ
બનતો વિકરાળ વીર જંગે.

આનંદ-કંદ વર્ષાના રૂપ-રાગ જોતે. ૩

વરસે છે મેઘવાર,
પૃથ્વી રસે રસાળ,
પીમળે પરાગભાર ભારે.

આનંદ-કંદ વર્ષાના રૂપ-રાગ જોતે. ૪

પાણી પાણીજ ઝાંખ,
થંડી ફરેજ આંખ,
વર્ષા વારિદના પ્રભાતે.

આનંદ-કંદ વર્ષાના રૂપ-રાગ જોતે. ૫

તરૂઓ તપેલ તાપ,
તન્વી વિરહે અમાપ,
વૃષ્ટિ સુસંગે લસે છે.

આનંદ-કંદ વર્ષાના રૂપ-રાગ જોતે. ૬

ક્ષેત્રે લહેરેજ છોડ.
દુનિયાના દુઃખતોડ,
ગભરે ગુલાબ માત કોડે.

આનંદ-કંદ વર્ષાના રૂપ-રાગ જોતે. ૭

નગે વિવિધ જીવ,
તરૂઓ દિપેજ દિવ્ય,
સૃષ્ટિ શાભાય નવજીવને,
આનંદ-કંદ વર્ષાના રૂપ-રાગ જોને. ૮

ઉછળે અનૂપ પ્રેમ,
પ્રેમે ન હોય નેમ,
દિશાંતે દિવ્ય વાટ દોરે,
આનંદ-કંદ વર્ષાના રૂપ-રાગ જોને. ૯

૯-૯-૨૦

❧

કોકિલાનું ગીત

મ્હને ભુરકી નાખી મ્હારા વ્હાલમા !
કહેને કાણુ ત્હારી જાત ?
કાણુ માત ? કાણુ તાત ?
કાણુ ગહેતી ? કાણુ બ્રાત ? મ્હને. ૧

છે કામ યક્ષ કિન્નર દેવ,
કરવા સૃષ્ટિકરી સેવ.
ઉતર્યો સ્વર્ગથી મુદ્રેહ ?
મ્હને ભુરકી નાખી મ્હારા વ્હાલમા ! ૨

તેજ તેજ ત્હાઈ રૂપ,
જાણે ભુવનકેરે ભૂપ.
પ્રકટયું પોતીકું અદ્ભૂત.
મ્હને ભુરકી નાખી મ્હારા વ્હાલમા ! ૩

શાંત કાંત તહારે મુખ,
 સોહે સિમતથી અનૂપ,
 તું છે સર્વ સૃષ્ટિમુખ,
 મહને ભુરડી નાખી મહારા બહાલમા ! ૪

ખેંચે દીપ જો પતંગ,
 ખેંચે રાત્રી તારક - રંગ,
 મુજ જીવ તહારો સંગ,
 મહને ભુરડી નાખી મહારા બહાલમા ! ૫

કરે કંઠ તુજ ગાન,
 નિશદિન એકતાન,
 મુજ દિલગનું દહાણ.
 મહને ભુરડી નાખી મહારા બહાલમા ! ૬

૨૧-૧૧-૧૯

વિશ્વામિત્ર

તેજ વિમળું રમ્ય છે,
નીલ નલ આ લગ્ય છે,
મહી અને આ રસ-નિધિ
મુજ ઉર વિષે ન અગમ્ય છે.
અમર સ્નેહે સોહીને રસ ચહુદિશે રેલાવતાં,
મર્વ સાંકળ-સંકળાયલ એકતામાં મ્હાલતાં. ૧

પુત્ર ગાધિરાજનો,
સ્વામી સગળા સાજનો,
રાજ્ય-પ્રૌઢી લક્ષ્મીનો,
મદ મત્તગાને ગાજતો.
રાજપુત્ર અનેક ને સામંત સેવામાં શરા,
ગાળા આ રીઝાવતા, પતિલક્ષ્મિમાંહી એ પૂરા. ૨

વૈભવો ન્યાં રાજતા,
વાદ્ય ન્યાં વિરાજતાં,
સ્નેહ-પૂર સૌંદર્યનાં ન્યાં
હૃદય-કાંઠા ભાજતાં.
કાણુ એવો જન છે જે રસતણા સિંધુ રહી,
અકળગળ સૌંદર્યને જ શમાવશે નિજ ઉરમહી? ૩

રાજ્યમદ છે જન્મથી,
લક્ષ્મીમદ છે જન્મથી,
જોમ જીવાનીતણે
મરતી વધી છે ગર્વથી.

મત માફતના બળે મોજાં નિધિનાં મોદમાં,
ઉછળી ઉંચકે સર્વને ગરવી કરીને ગર્જના. ૪

મદન ધુરંકે અંગમાં,
જ્યમ શરાઓ જંગમાં,
ખેંચી ખેંચી પટકતો તે
રમણુ-રસની ગંગમાં.

દહેરતું શું લહરીએ જ્યાં ઉરકમળ ઉલાસમાં,
પ્રણયની જ્યોત્સ્ના લાગતી પ્રોઠ બની વિલાસમાં. ૫

એ સમે ત્યાં આવતા,
વેદધૂન ગળવતા,
શાંત સુસ્વર કંઠથી,
ઉત્સુક ઉરે યતિ ભાવતા,
મલયમાફતલહરીઓ જામ મંદગતિ મધુમાસમાં,
ગહન વનના વૃક્ષ-પલ્લવ-કુસુમ ફેરા હાસ્યમાં. ૬

દૂર કીધાં દૂપણો,
વડકલો તન ભૂષણો,
મુખપરે વરતાય છે
વૈભવ પ્રતાપી તપતણો.

ભલકતી છે આહી લક્ષ્મી લર અનૂપમ તેજમાં,
જીવન સત્યે દોરીને ઉન્નત કરે ઉર રહેજમાં. ૭

જીવન જીવું હુંતણું,
મુનિ જીવન જોઈ ગાયું,
જગરથી જીવ કાઢીને
સર્વજીવન સરિતામાં વહુ.
શુભ્ર જ્યોત્સ્ના ગગનથી વર પદ્મને વિકાસતી,
મુનિજળે મુજ હૃદયઉર્મિ અજગ્ય રૂપમાં ભાસતી. ૮

ત્યાગું રિદ્ધિ રાજની,
ત્યાગું નૌતમ નાજની,
ત્યાગું લીલા લક્ષ્મીની
મુસિદ્ધિ કરવા કાજની,
ઉલટથી શું હૃદય-અળથી ગૂઢમંત્ર ઉઠેલવા,
રચિર ને રસ-અસ પ્રદેશે શુદ્ધ ભાવે ખેલવા. ૯

હિમ-નિવાસિત — પર્વતે,
કુસુમ—વાસિત — કુંજમાં,
મુલગ કુંજનો વિહગનાં
હું વિહરતો આનંદમાં.
નલ અને નક્ષત્ર લક્ષ્મી હૃદયમાંહી રાચતી,
કુસુમત્રક્ષ્મી જેમ ભમતા જગર મનડે નાચતી. ૧૦

પ્રજા મોટા હું થયો,
જીવન જ્ઞાને શું વહ્યો,
ભેદ-ભાવો ભુલીઓ ને
મંત્ર ગૂઢો મહેં ગ્રહ્યો.
બ્રાન્તિ ઉરમાં ઉદ્ભવી વિચર્યો અતીશૈ વેગમાં,
અભજાણુ વરિષ્ઠ તે યતિ-વર વસિષ્ઠ સમીપમાં. ૧૧

“ જ્ઞાનમાં ગુરૂ ! વૃદ્ધ છો,
જીવન-મંત્ર સિદ્ધ છો,
હૃદય-નબના દીપતા
સોળે કળાએ ઇંદુ છો.

આપની આશિષથી મહેં જીવન-મંત્ર ઉકેલીઓ,
અલ્પગિરિદ હું યાચુ છું વરદો મહને” વાણી વણ્ણો. ૧૨

હસિત વદને બોલતા,
“ રિક્ષિએ શું રાચશે ?
અલ્પમાં જ્ઞે ધૂમશે,
નહિ ગિરિદ આવું માગશે. ”

સુશીલ વાણી સરલ ભાવે શાંત સાદે બોલીઓ,
મુજ હૃદયનાં તિમિરપટનાં કુડ કપાટ ન ખુલીઓ. ૧૩

સત્યને ગુમાવતો,
રોપ ઉર ધૃમાવતો,
કર લઈ તલવારને
હું વર ઉર પૂકારતો.

રાતમાં ઋષિ—શ્રેષ્ઠના સો પુત્રને વિદારતો,
અલ્પનિષ્ઠાના જળે મન્યુ ન મુનિમાનસ હતો. ૧૪

દોષ મહારા દાખતા,
ગુણ એ ઉચ્ચારતા,
આન્તિ તિમિર ભેદીને
શું મુક્તિમાર્ગ પ્રકાશતા ?

તથા અસિ, પડી પાય, સરકયો વિકટવન આ ભોગમાં:
દીન હૃદય અગિષ્ટ થઈને; સત્ય કેરી શોધમાં. ૧૫

તિવ્ર ધન્યજા ઉરમાં;
 સત્યકેરા પૂરમાં;
 સૃષ્ટિ નિષ્ટા સત્યની
 જાણે ગ્રહીને નૂરમાં,
 રાયતી ને નાયતી શું માણીને આનંદમાં,
 હૃદયને ઝળકાવતી છે સત્યકેરી જવાળામાં. ૧૬

દૈવી નેનો ઉધડયાં,
 તિમિર-પટ દૂરે થયા,
 સૃષ્ટિ જાણે રાજતી
 શું આત્મલીલા પ્રકટતી.
 હું રૂપે સૌ કેા થયાં, હું સર્વરૂપે દિસતો,
 ભેદ-ભાવો ભાગતા; ને એકતામાં હીસતાં. ૧૭

૭-૧૧-૧૯

વસંત

લો ! લો ! આ ફૂલલ્હાણુ,
ફૂલડામાં રંગલ્હાણુ,
ફૂલડાની મીઠી વાણુ
નારીને નર ઉર રેલી.
જો મધુ ગાળ રમણે ખીલેલી. ૧

સુણો સુરાગી સર,
સુણો સુદિવ્ય સર,
કરતો અનંગ સૂર
ઉરની સરંગીની હેલી.
જો મધુ ગાળ રમણે ખીલેલી. ૨

ઝંઘે ઝં વિલાસી વાય,
સાહે સુંવાળી કાય,
સૃષ્ટિ સુવાસ જાય
ઝહેતી શું પ્રેમ અંગ ઝહેણી ?
જો મધુ ગાળ રમણે ખીલેલી. ૩

જીઓ આ સૂર તેજ,
કુમળું સરોજ તેજ,
રમતું સરમાંછી રહેજ,
રશ્મિ સુવર્ણ રસેલી.
જો મધુ બાળ રમણે ખીલેલી. ૪

શક્તે નવીન પાન,
વિમળાં વિરંગી પાન,
શોભા સુખાળ વાન
સરતી સુરક્ત રૂપકેરી.
જો મધુ બાળ રમણે ખીલેલી. ૫

રૂઢું આ દિન રૂપ,
રાત્રી સુરાગ રૂપ.
મ્હેકે સુવાસ ધૂપ
શક્તિની રેલ તન રેલી.
જો મધુ બાળ રમણે ખીલેલી. ૬

વિલસે છે ફૂલવાર,
શીળાં કાસારવાર,
મનની ઉપાધિ કાર
મોહે સરિત નાદ—ધેલી.
જો મધુ બાળ રમણે ખીલેલી. ૭

અનતાં વિદગ્ન રક્ત,
 વૃક્ષો વિલાસલક્ષ્મી,
 સ્પષ્ટ અનંગમસ્ત,
 પ્યારી છે પ્રેમની કટારી.
 જો મધુ આળ રમણે ખીલેલી. ૮

૧૦-૧-૧૭

૪૬

“ ગમે ના સૃષ્ટિની શાંતિ ”

ગમે ના સૃષ્ટિની શાન્તિ,
ગમે ના પુષ્પની કાન્તિ. ૧

ગમે ના પક્ષીઓ પાસે,
ગમે ના વૃક્ષો વાસે. ૨

ગમે ના વાદળાં ઝડાણી,
જાણીએ ખેલ એ ખાણી. ૩

ગમે ના મેઘના રંગો,
ગમે ના ગિરિનાં શૃંગો. ૪

ગમે ના વાદ્ય જે વાગે,
વિલાસી તાલ ને રાગે. ૫

૭૬ “ મમે ના સૃષ્ટિની થાંતિ”

મમે ના હાસ્ય આ શીળાં,
થતાં જે જોષ આ લીલા. ૬

મમે ના ઝળું આ ગાતાં
વિહારી ઉરને બહાતાં. ૭

મમે ના વેગીલો વાયુ,
શીતલતા વેરતો વાયુ. ૮

મમે ના સૂર્યની શોભા,
મુરંગે મોહતી શોભા. ૯

મમે ના બહાલી આ વપાં,
હૃદયમાં પ્રેમની વપાં. ૧૦

મમે ના ગર્વમાં જાતી
સરિતા મરત ને માતી. ૧૧

મમે ના મેધથી છાયા,
મધુરી મદાલતી છાયા. ૧૨

મમે ના મહેલ આ મહારા,
બન્યા જે રંગના ક્યારા. ૧૩

“ ગમે ના સૃષ્ટિની શાંતિ” ૯૦

ગમે ના ગીત, ઓ બહાલી !
શુચિ સંગીતની હેલી. ૧૪

ગમે ના રાગીલી રાત્રી
દિલે શાન્તિ ચણી દેતી. ૧૫

ગમે ના વ્યોમના તારા,
હસંતા ખેલતા તારા. ૧૬

ગમે ના કેમ કો પૂછે,
ઉંડું તું ઉરે જાણે છે. ૧૭

પ્રિયે ! હા કાંઈ છે ન્યુન,
અને તેથી મહિ જાન્ય. ૧૮

શ્ચિરં ગૂઢ એ તત્ત્વ,
ખરં આનંદનું સત્ત્વ. ૧૯

નથી આંહિ - નથી આંહિ.
દળું હું આંમુડાંમાંહિ. ૨૦

ચમેલીને

પ્રેમ—લાડી ચમેલી !
કેવી નમણી નમેલી ?
તરે તેજ તારે અંગ,
આપ્યો નસનસે નવરંગ,
દિપ્ત-કાન્તિ આશાભંગ
પ્રેમ—લાડી ચમેલી
કેવી ખીલી અનેરી?

તુમાં છેજ કાંઈ સાર
કહેતું મ્હને “ વૈય ધાર ”
ખરે તું છ દીન - આધાર
પ્રેમ—લાડી ચમેલી
કેવી નમણી નમેલી ?

૨૯-૧-૧૧

ગાન

-૪-

ખીલી દિસે આનંદમાં,
તુજ તંન ગાયન જંદમાં,
સોહે પ્રભાભર રૂપમાં,
મુકાન્ત મુમનો શર્દમાં. ૧

ખેલી રહી શાન્તિ અહિં,
તુજ ઉર મહીં શાન્તિ સહી,
આ દિવસ-નાદની સાથમાં
મુજ વિકલતા વિકીન થત. ૨

સવકાર પ્રિયે ! ગાન કાં
કોકિલ - કામળ કંઠથી,
મુજ ઉર - બહાલાં ગીતડાં
રેલાવ વિમળી વાણીથી. ૩

ઉછળે તરંગો ગાનના,
 મુજ જીવને કંઈ જાન ના
 કરી સ્લેક્ષ સંગીત - સાગરે
 અદ્ભુત ક્રિડા એ કરે. ૪

તુજ ગાન લૌકિક નહિ અરે !
 તોફાન ઉંડું ને શમે,
 વિહરંતી મુજ જીવ - હોડલી
 શું સ્વર્ગ - મુસાફરી કરે. ૫

૧૮-૧-૧૧

✽

ઉપા

ઉપા સુરંજે સર્જ્ય છે,
વાયુ સૂરીયો મંદ છે,
ગતિ - ધીર - રશ્મિ તારક્ષા
ઝગમગે, ચાડ ચંદ છે. ૧

વંગે વહે કાળી નિશા,
અની રહી વર્ણુ-ખીલી દિશા,
સેવે ગુફાઓ સત્વરે
વનચરે પાપ છુપાવવા. ૨

તરૂઓ સુતેજે લાડતાં,
મળ-રહિત હૃદયે ઠારતાં,
તું પણ ઉડી ખીલાવને
જગમાં જનો તેજહીણાં. ૩

૧૭-૧-૧૧

“ સ્નેહસરિત રેલંતા હૃદયે ”

સ્નેહ - સરિત - રેલંતા હૃદયે,
નિશ્ચળ લાવલરી આંખડીએ,
ભેટ રંગ-લીની બાથડીએ,
બોમ ઝડી મહીને. ૧

ગણગણી ઉર-મીઠી કંઈ વાતો,
મુખડાના રસથી લોભાતો,
ભમરો શૃંગારે સોહાતો,
મુખંતો મુખનો. ૨

મેઘિરા મોતીના જોવી
અંતરની વાણી તું બોલી,
નયન-કમળ પૂરાં વિકસાવી,
આંખે બાળે તું. ૩

કંઈકંઈ નવલા લાય ભરન્તી,
જગનો જૂનો વેપ દરન્તી,
ઉરના ઉંડાણે નિવસન્તી,
મલપતે મુખડં. ૪

પ્રીતિ-સાગરની વિચિત્રો
નાય રૂંડો હૃદયે રાયતો,
અમીરસના શિકર વરસતો,
ગાન કરી ગરવું. ૫

ક્રાંતે સંકટના સૂરજનાં
કિરણ કાળ સમાં જે દમતાં,
દુઃખ દેવ જે નહિ વિરમતાં,
દિન-નિશ ઇર્ષ્યામાં. ૬

સૂકાશે નહિ ઉંડાં ઝરણાં,
જેવાં કાળ ભરીને હરણાં
રૂપલન વિણ અખંડિત ગતિનાં,
કુદશે જોશે તે. ૭

પ્રેમપંથ-પાવકની ત્યાગી
પ્રણીપકવ પૂરા સુખાળા,
અર્ધદિગ્ધ અધિકા દુઃખાળા,
જોને યાગે તું. ૮

રાત્રીશું વિકટડે પથે,
શાલે પામરીએ કે કંથે,
નહિ કેા દુઃખડાં ત્યાંહી મંથે,
જ્ઞાલીડાં હૃદયો. ૯

જ્ઞાલી સુરતણી મુરીતિ
ત્રહીશું, ઉર અડગ, નહિ ભીતિ,
યથે મિત્ર, શત્રુતા શીટી
અરિઓ અણિયાળા. ૧૦

અમર તત્વ જો સામું આંવે,
જ્ઞાલાં મનડાં નહિ લોભાંવે,
સુરંગે ડરંગી સુહાંવે,
અમર તત્વ લારે. ૧૧

થર્મોપાધલી

સમરં સુતા ત્રીસ - વીર,
અચળા રહ્યા રણુધીર.
લાવંછ સૈન્ય ઇરાન,
ત્રીસ લાખ બળના ધામ.
સ્વાધીન કરવા ત્રીસ,
ન્યમ લંક લેવા કીશ. ૧

અટકાવવા ઇરાન,
થોડો લીઝોનીડાસ
પાછલીતણા સુમાર્ગ
આબો અતિબળ બાધ. ૨

મદથી બન્યા મરતાન,
દૂમંત નાગ ઇરાન.
કટિબદ્ધ કોધે શેર
ઉભોછ ઉલટભેર. ૩

“ છે તુચ્છ આ મુજ માસ,
 શું ત્રીસ આ તુજ આશ ?
 લાવો અહી મુજ પાસ ”
 ઉચ્ચરે શાહ ઇરાન. ૪

બુધવંત જ્યાં બળવંત,
 ચળકંત શર અભંગ,
 સખળો લીઓનીડાસ
 લંકાવતો જ ઇરાન. ૫

“ ત્રીસ લાખમાં નહિ વીર ?
 બાંધે ન આ બળ ત્રીસ ? ”
 લેતા જ “ અમરો ” જંગ
 વધતો જતો ઉછરંગ. ૬

ઉછળે રણે ઇરાન,
 બુમંત ઘીટાં વાન.
 દિલ દેશ પ્રેમી દાસ
 પર્વત અચળ ઉદ્ધાસ. ૭

કુટ્યોછ અધમી ત્રીક,
 રસ્તો બતાવ્યો, ધિક !
 નરકે રહો તુજ વાસ,
 યમ મુખ રૂઢે તું ત્રાસ. ૮

ઓપાસ સૈન્ય અસંખ્ય
વળતું ફરી વિણ ભંગ,
વર્ષાસુ વાદળ ફોળ
ઘેરે રવિની જ્યોત. ૯

ગરજંત સાગર શર
ઓપાસ, છે રણુર
વચમાં લીઓનીડાસ,
તારાસુ ધ્રુવ પ્રકાશ. ૧૦

ઘેરાયું જોઈ સેન,
ચિત્તે નહિ કાં ચેન,
ઘેયાં શિશુ જોઈ શેર
ધ્રુવવંત કરવા કેર. ૧૧

“ રાખી અચળ આ સ્થાન,
અટકાવવું ધરાન,
આદેશ એ મુજ દેશ,
આજ્ઞા શિરે વિશ્વેશ. ૧૨

ચળશે ન મ્હારે ઉર
રાણુ - કેદમાં ચક્રચર,
ખેલીશ ફાગ ધરાન,
સ્થિર સાચવી આ સ્થાન. ૧૩

વિચરે તહમે વીર દેશ,
મયવું અહિં કુંભેશ,
યુનાનની રણ-હાક
ઝુણી શાહ યાશે ખાખ. ૧૪

કહેવંત તહમે જર્ઘ દેશ,
કાયરપણું લવલેશ
દાખે કદી નહિ દાસ,
રણભોમ વસીતે વાસ." ૧૫

મરજી વિરૂધ્ધે વીર
કાષ્ઠક વળતા ત્રીસ,
વનરાજ શો બળરાશ
વિહરંત જંગવિલાસ ૧૬

આવં યરા જે પાસ,
બનતા જ તે યમ - ત્રાસ,
ચરચરે સેન ઇરાન
જ્યમ વાંન વાઘણુ ધ્વાન. ૧૭

કેસુ ખીલે મધુમાસ
સુરંગ દેહ પક્ષાશ,
રકતે ભરેલો શેર
દીપંત દારણુ ત્રેહ. ૧૮

સુભટ	લીઓનીડાસ	
પૃથ્વી	પડયો	શરરાશ,
ઉછળે	ઉછળે	રંગ
સ્પાર્ટા	લહે	રણુજંગ.

૧૯

નિસ્તેજ	સેન	અનંત
ધરાનની		બળભંગ
કારી જ	શત્રુ	ઉર
ગ્રીસ	દેશકેદું	નર,

૨૦

અમરી	કરી	સમશેર,
અમરી	કરી	ભૂમિ એહ,
યોદ્ધા	ઢળ્યા	મેદાન,
રાખી	અવિચળ	સ્થાન.

૨૧

દેશાભિમાની	દાસ,
ગ્રીસ દેશ	ભાવિ આશ,
છે સ્થાન	પામ્યો દિવ્ય
કરી	ગ્રીસકેદું શિવ.

૨૨

કાર્યો જગત	ઉરસંખ,
કાર્તિતણા	ઉદ્દેખ,
સુવર્ણકેરે	રંગ
ઝળહળે	જ્યોતિ સંગ.

૨૩

જેમલે રૂતા

—

મેવાડકેરી		ભોમ,	
જનની	વીરોની	ભોમ,	
ઉદ્દેશ-ઉંચી		ભોમ,	
શર-નૂર-ધેરી		ભોમ.	૧

“ચિતોડ	લેવું	હાથ,	
ચિતોડકેરો		નાથ,	
નમશે જ	મ્હારે	તપ્ત,”	
ખોદ્યો	અકબર	શક્ત.	૨

લેઈ	મહા-ગંગા	સેન,	
શત-જંગ-વિજયી		સેન,	
રણ-રાસ-ખેલી		સેન,	
યશ-ફારતી	ઓ	સેન.	૩

ચિતોડગઢની		પાસ,	
વીરરંગકેરં		હાસ	
સુણ્ણતો	કવિની	વાહ	
ગર્જત	જંગી	શાહ.	૪

નાસેજ	ઉત્તો	ભૂપ	
ચિતોડ	છોડી	ચુપ,	
નાસે	ન ક્ષત્રી	સેન,	
ચિતોડકેરી		એન.	૫

લેહા	અતુલિત-જોમ		
મેવાડકેરી	ભોમ		
નમતા	ન કોદી	વીર,	
વાદળ	પંડે	શો શિર.	૬

રણયુદ્ધનો	ઉછરંગ		
વ્યાપ્યો જ	અંગેઅંગ,		
દીપે	અખંડ	પ્રકાશ	
નિસ્તેજ	શત્રુ	- આશ.	૭

રિપુદમન	દળ	ખીલંત,	
ચિતોડ	જો	ચળકંત,	
બુધ્ધે	ઉપડિયું	સખ્ત,	
ઉછળે	રજોમાં	રક્તા.	૮

ચંદાવતો   બળમસ્ત,
રોકોડીઆ   રણુ-હસ્ત,
પરમાર   ઝાલા   જેમ
ચિતોડકેરી   ભોમ,   ૯

ઝૂઝ્યાં   પૂરે   ઉલ્લાસ,
સુરધામકેરી   આશ.
કે   ધન્ય   તું   મેવાડ
જગ-વંદ   તું   મેવાડ.   ૧૦

પડીઓ   સલુબર   મિંહ
રવિદ્વારમાં   નરસિંહ,
ફતો   થયો   સરદાર,
સિસોદિઓ   સરદાર.   ૧૧

“ સમશેર   લોની   હસ્ત.
મેવાડ   એકજ   વસ્ત
રાખી   ઉરે   સુરખાળ,
રાચ્યા   રણે   નિરધાર.   ૧૨

ચિતોડકેરી   શાખ,
લેખી   લખાઈ   લાખ.
ગથો   ન   ખેસે   લેશ
ઉજ્જવળ   કરે   નિજ   દેશ.   ૧૩

આજે ખતાવો જોસ
ચિતોડ — પોખો જોસ,
શત્રુ શિરે દો દ્વાણુ ”
જનની વહે આ વાણુ. ૧૪

કુમળાં કિશોરી અંગ,
શૃંગાર રંગે ચંગ.
રણ-મસ્ત જોઈ જંગ,
દુનિયા અને છે દંગ. ૧૫

શસ્ત્રો ઘટે તુજ માત
વીરાંગ રમણી સાથ,
દીપી સકળ મુલોમ
વીરાંગનાના જોમ. ૧૬

રમણી પતિની સાથ
લેવા સ્વરગની વાટ,
રમથી ઘૂમે રણ — ક્ષેત્ર
છે ધન્ય જોયાં નેત્ર. ૧૭

રાણ્યાં અરિનાં અંગ
નિજ માત રમણી સંગ
આશ્ચર્ય પામી ખૂબ,
ચોકચો અકબ્બર બૂપ. ૧૮

મેવાડ કીર્તિ રંગ
દીપાવીને વિચરંત
દેવોતજ્ઞા દરબાર
ઉજ્જવળ મુખી નિજ નામ. ૧૬

અદનૂરનો જયમદલ,
રણભેદડો રણમદલ,
ખતીઓ હવે સરદાર,
ચિતોડીઓ સરદાર. ૨૦

ગોળા — બવાયો અંગ
મૃગરાજ રૂડો જંગ,
શરવીર આડ દળર
ખુદાં મુખીને હાર. ૨૧

નિકળ્યા મચાવા યુદ્ધ.
શત્રુતણી શુદ્ધયુદ્ધ
નાહી, અકળઅરશાહ
ચોંટી કહે છે "વાહ." ૨૨

ઉડળ્યા કરાળા નેધ
ઉજળ્યા, વણા ખૂન ધોધ,
દુશ્મન વખાણે ધાવ.
મેવાડ — વિક્રમ — ધાવ. ૨૩

કારી જ કીર્તિ — અંક,
દુશ્મન ઉરે નિઃશંક,
બનીઆ અમરીઆ દેવ
ભારત — ભૂમિના દેવ. ૨૪

પ્રાતઃસ્મરણનાં નામ,
દીન ઉરકેરી હામ,
સ્મરશે જ કાળ અનંત
મેવાડભૂમિ અંત. ૨૫

નિજ મહેલકેરે કાર,
રણ — રંગકેરે સાર
જેમણે કૃત્તા કાંત
મુકનો અકળ્યર દાંત. ૨૬

રણ પાદીઆ રજપૂત
નિહાળી વિજયી ભૂપ,
લેતો ચિતોડી દુર્ગ
વસતી વિનાતો ઉગ્ર. ૨૭

રજપૂતકેરે ટેક
નમીઓ નહિ એ નંક.
રણરંગ — પ્રેમી બોમ
અમરી રહો એ બોમ. ૨૮

હલદીવાટ

ઉત્કટ	સમર	આવર,	
વ્રત—ધીર		પ્રીતિ—ચર,	
રણ—નિપ્ત	ઝો	રજપૂત,	
મેવાડકેરો		ભૂપ.	૧

ક્ષત્રિયકંડરી		ઝોન,	
ચંચિવંશકેરી		ઝોન,	
ચિતોડકંડરી		ઝોન.	
જડી ઉર	ઝો	દદ	ઝોન, ૨

સંરક્ષવાને		કાજ,	
સંચય કરે	સો	સાજ	
સંકટ આવી	ગણ,	લાજ	
સંરક્ષવાને		કાજ.	૩

અળવંત કિર્તિ—કાંત,
 દહ—પ્રત એ નિર્માન્ત.
 ગજવી ઘણી રણુ—ભોમ
 કરીઆ અહુ રણુ—હોમ. ૪

ડગતા નહિ ઉર લેશ
 નેધ્યા વસેલા દેશ
 મેવાડ ભૂમિ માટ
 સોહંત હલદીધાટ. ૫

નિજ વંશ વસીઓ ઉર,
 નિજ રાજ વસીઓ ઉર,
 નિજ દેશ વસીઓ ઉર,
 મેવાડીઓના ઉર. ૬

નિદોપ આગા ઉર,
 વીરાંડમનાઓ ઉર,
 રણુ—ઘેલી માતા ઉર,
 મેવાડીઓનાં ઉર. ૭

રણુ—રંગના અવધૂત,
 એ ક્ષાત્ર—તેજ પૂત,
 મેવાડ—માતા માટ,
 સોહંત હલદીધાટ. ૮

ભોગલપતિની		સેન,	
કાર્તિ—કરાળા		સેન,	
ડોલાવતી	જય	સેન,	
ડોલાવતી	અરિ	એન.	૬

ભળીઆ જહીં રજપૂત
છં ધિક એ યમ—હૂત,
લજવી સુજનની કુળ,
રજ—પૂત ના, નીચ પૂત. ૧૦

ભારતતણા સંતાપ
પ્રકટયાં શું અણગણ પાપ ?
ગનનીશુ દેવા ધાવ
ખલે અરિના દાવ. ૧૧

દિહીતણા દળ રંગ
સાગર સમો હુલસંત.
સંલીમ જોઈ મસ્ત
ઉન્મત્ત શું રણ—હરત ? ૧૨

રિપુ—ધીર હરતો નાદ
ધીર ધીર ભરતો નાદ,
મેવાડ લેવા કાળ,

કેવો હશે રણુરંગ ?
 કેવો દીપતો જંગ
 યોધાતણી પીર-હાક
 વાગંત જ્યાં ચહુ પાસ ? ૧૪

શિકારીકેરા સાદ
 સુણીને, અતુલિત નાદ
 કરતો તણ નિજ ગેહ,
 યમ-મુખ શ્રાવણ મેહ ૧૫

ભરી ફાળ વનનો ઈશ,
 દેખંત ચારે દિશ
 ચિકરાળ ખોદ ધીર
 અલવાજ શત્રુ શિર, ૧૬

તેવા ચિતોડ નરેશ
 દેખીજ મોગલ વેશ,
 મેવાડ માતા માટ
 ગાકુળ હલદીવાટ. ૧૭

રણુ—જંગ મહાદ્યું ઉર
 નાયંત બનીને કૂર,
 કુસુમ—કુળ ઉર
 વજ્રાળુ બનિયું કૂર. ૧૮

ઉશ્કેરવાને   શર,
સુતું   જગવવા   નર,
રણ-રંગમાં   ચકચૂર,
બોલે   પ્રચંડ   સૂર.   ૧૯

ક્ષત્રિય   શાણા   પૂત,
દુશ્મનતણા   યમ-ફૂત,
બનશે   કદી   ગુલામ,
છાંડી   શું   દેવી   હામ ?   ૨૦

યુગ   યુગ   પોખો   ધર્મ,
બુગ   બુગ   જીવ્યાં   કર્મ,
ઉજળાં   કરે   મશહૂર,
ક્ષત્રી   વીરોનાં   મુખ.   ૨૧

છે   ધર્મ-યુદ્ધ   લલાટ,
એ   ક્ષત્રિ-લેખ   લલાટ,
રજ-પૂત   પૂત   લલાટ,
ચળકંત   હલ્લોધાટ.   ૨૨

રાચેછ   જોઈ   યુદ્ધ,
રજ-પૂત   એ   રણ-યુદ્ધ,
છે   ધન્ય   એ   રણ-યુદ્ધ,
રણ-પૂત   જ્યાં   રણ-યુદ્ધ.   ૨૩

જેવા અમલ આકાશ,
 રણુ-ભોમના વિલાસ,
 ભારતતણા સૌ દેવ,
 ઉભા જુઓ તતખેવ. ૨૪

પિતુઓ ગયા સુરધામ,
 પિતુઓ પૂરા સ્થિર-હામ,
 દીપંત નેથી દેશ,
 પ્રીતિ-અખંડા દેશ. ૨૫

જેના યશાળા લેખ,
 અકિત હૃદયે લેખ,
 અંતર દુગોથી દેખ,
 જ્યોતિ-અચળ ઉલ્લેખ. ૨૬

જુઓ ઉભા રહી આલ,
 દિલમાં ભરી સુતઝાલ,
 યગવંત સુતના ધર્મ,
 યશવંત સુતનાં કર્મ. ૨૭

ફરતી જુઓ રસવીર !
 કામળ વિલાસી અધીર,
 જય જાપથી ઉરમસ્ત,
 જયમાળ જેના હસ્ત. ૨૮

સુરાંગનાઓ	અનંક	
જેતી	તહમારો	ટેક,
કીર્તિ—વહતો		ટેક
જગને	ગજવતો	તેક. ૨૬

રીઝાવવા	પિતૃદેવ,	
અહવાજ	સુંદરી—સેવ,	
વાળીજ	દુશ્મન	દાટ,
દીપાવ	હલદીઘાટ.	૩૦

“જય	એકલીંગી	જય
મેવાડ	માતા	જય
રવિ—વંશંકરી		જય
વિરાંગનાની	જય.—”	૩૧

ગોલી,	કુલો	સમશર
ખુલ્લી	કરી,	નિજ વેર
લેવાજ,	દુશ્મન	સેન
સંહારવા	યશ—ધન,	૩૨

કોંધ	ભરાયો	શેર
વાધણ	ગનેલી	જેર
જોઈ	ધુધી	ઉછળાંત
કરવા	અરિગો	અંત. ૩૩

ઉજળ્યા પછી રણ—વીર
 “ હર ” નાદ ગળવી ધીર,
 મરતાન હાથી ચૂર
 કરવા જ કેસરી કૂર. ૩૪

મોખ્યાતણાં હથિયાર
 ચળકંત તેજે ગાઢ,
 મોગલતણા દળકોટ
 ભેટેજ મુકી દોટ. ૩૫

હકતા ન મોગલ વીર
 શૈલો સમાણા સ્થિર,
 ઉત્પાતવા આતૂર
 વટોળીઓ વીર ભૂર ૩૬

વહતો જ ચારે દિશ,
 દળ દાતવીસુ કપીશ,
 છે ધન્ય તહારા યત્ન
 છે ધન્ય એ રણ—રત્ન. ૩૭

મોગલતણા જે ધાવ
 દેતા દિલે શર—આવ
 લોહી—હુલાણો શેર
 ગરજન લેવા વેર, ૩૮

શોધેછ અધમી માન,
 બુલાવવા અપમાન,
 ઘૂમે મહે ચાલુ દિશ,
 મેવાડ-મેલો ઇશ. ૩૬

દેનો ત્વરાથી દોટ
 મેલીમંકરી કોટ
 દેવા અસિયુ ભેટ
 રસ—રેલ કરવા નેટ. ૪૦

કુદાવીઓ તોખાર,
 ચેતક નીલો તોખાર,
 દેવાંશી એ તોખાર,
 રણ-ચુસ્ત એ તોખાર, ૪૧

સંલીમ— વારણ —શિર,
 કાળ્યો જ મહાવત ધીર.
 સંહારવા કુમાર
 ઉછળ્યો, થયો પુકાર. ૪૨

કુદી જ મોગલ સેન,
 દિલમાં નહિ કંઈ ચેન,
 મહાવત વિનાનો હસ્ત
 દોડી ગયો થઈ મત્ત. ૪૩

ચૂકયોછ કેસરી કાળ,
 ઉછાળા મૈન્યે ભાળ,
 અરિ-શિર-અંબુજ સેવ
 અર્પે બક્ષિ રણ-દેવ. ૪૪

રિથર-ધૈર્ય-વિક્રમ ભૂપ
 તોડેછ દળ-તન દૂપ
 બહેતાં જ ઝરણાં રક્ત
 સંતોષવા ભૂમિ સામ, ૪૫

ધરીઆ જ દુશ્મન મધ્ય,
 મેવાડ ઉછળ્યું સદ્ય
 સંરક્ષવાને ભૂપ
 વિકરાળ જોનું રૂપ. ૪૬

મેવાડનું શિર-છત્ર
 મેવાડકેરે ભક્ત
 રણ-રંગી માને લીધ,
 નિજ નૃપ અગગો કાધ. ૪૭

મેવાડ-પ્રભા પૂત
 વિક્રમ-પ્રભા અદ્ભુત,
 મેવાડ-ભૂમિ —ભક્ત
 અમરો બન્યો મુશક્ત. ૪૮

મેવાડ ઝુઝયુ મસ્ત,
 મોગસ ગને નહિ અસ્ત,
 રજપૂત નૂર પ્રકાશ,
 ગગતીજ યવની આશ,
 જયમ સત્ય પરશુરામ,
 ગગતો રધુ-કુળ-ભાણુ. ૪૯

યોદ્ધાતણું યરનર,
 સ્વર્ગે સિધાન્યું ભૂર,
 છોડીજ હલહીધાટ,
 સુર દિવ્ય સૃષ્ટિ માટ. ૫૦

ભારત — વીરોનો બેસ.
 ઝો ક્ષાત્ર દેવી બેસ,
 તેજો જ્યોતનો બેસ,
 સુરના-વહનો બેસ. ૫૧

રેલી ગયો મેદાન,
 ભારતજીમિની હાણુ:
 મેવાડ આરે વાટ,
 કીધીજ હલહીધાટ. ૫૨

ભારત વીરોનું તેજ.
 દેવેન્દ્ર-પૂજયું તેજ
 ભારત-સુનો અલક્ષ્ય,
 દે દે યશાળા ભાવ. ૫૩

મેવાડ-બહાલા   વીર,
 જન-ઉર-વંદા   વીર,
 મેવાડ   માતા   માટ,
 પોદયાજ   હલદીઘાટ.   ૫૪

અગિયું   ન   ક્ષત્રિય   વર,
 ડગિયું   ન   ક્ષત્રિય   ઉર,
 અનમી   રવિકુળ   બ્રૂપ,
 ક્ષત્રિ   શિંગેમણિ   બ્રૂપ.   ૫૫

છે   ધન્ય   એ   સંતાન.
 છે   ધન્ય   કીર્તિ-કાંત,
 ભારત-જનોના   ઓધ.
 ઉત્કર્ષ   એજ   અમોઘ.   ૫૬

શક્તાજી

સિસોદિઓ   ગર-રાજ
અરિ સાથ જુઝી આજ,
જનો સુવન મોગર,
નીલ તુરગનો અશ્વાર.   ૧

દોડેજી   પુઃ   પડાજી
સંહારવા   રણ-ગજાજી
કરવા અમર નિજ નામ
લેાગે ન લેયે લામ !   ૨

દુરથી જુઓ આ શક્ત,
ભડવીરનો જો ભક્ત,
મેવાડનો કીધ ત્યાગ,
દિલ્હી વસ્યો જો આપ.   ૩

છુએ શું હૃદયે આગ,
 યુગ યુગ પોલી આગ,
 કર્તવ્ય-ચેતી આગ,
 જોમે જવજંત અથાગ ! ૪

ચિતોડ ચાહી ભૂર
 સંહારવા રિપુ દૂર,
 ગરજંત મારી કાળ,
 વનરાજકેરી કાળ. ૫

મેવાડ-પાણ્ય રક્ત
 મેવાડને અનુરક્ત
 ગનતું અણીને વૃક્ષ.
 વર્ષા જ્યું ભૂમિ તૃપ્ત. ૬

દોડાવીઓ અંકાર
 વિગળી સમે તોખાર.
 લેતો અનપમ યુદ્ધ
 વીર-રંગ-માતો વૃદ્ધ. ૭

દેહ અસિના ધાવ.
 શત્રુતણી કરી લાણ,
 જ્યમ જોમથી ખગરાજ
 હંકારતો અહિરાજ. ૮

પૂરમાં	હજુએ	ભૂપ,	
મેવાડ-મોહો		ભૂપ,	
ધાવંત	લેવા	કાજ,	
અરવલ્લી-વનની		વાટ.	૯

“ મેવાડ તારણુ-હાર !
 નીલ તુરગરા અશ્વાર !
 થોભો, ” વદે છે શક્ત,
 મેવાડ ઉર—આસક્ત. ૧૦

વાણી	મુણી	અશ્વાર	
થંભાવતો		તોખાર,	
નિહાળી	સુભટ	શક્ત	
આંખે	ચંદે	છે રક્ત.	૧૧

ખંચંત	એ	મમશંર	
મુર-તેજ-પગ		સુતેજ,	
એ	બ્રહ્મ-તેજ	સેર	
વરતાવતી	અરિ	કર.	૧૨

કોયે	ભયો	ભડ-વીર	
લેધ જ	શક્ત	અધિર	
ભેટંત	દોડી	બ્રાત,	
રણુ—ભામ—દીખો		બ્રાત	૧૩

કાટે વળગતો ભૂપ,
 ફેંકી અસિ વિષ-રૂપ.
 ચારે નયન મોઝાર
 અશ્રુતણી બંદે ધાર. ૧૪

બેટી રહ્યા એ ભાત,
 બહુ વાર બેટ્યા ભાત,
 ખળતી ન આંસુ-ધાર,
 ખાળેલ પ્રીતિ ધાર. ૧૫

“ મેવાડ-કુળના ભાણુ !
 ક્ષત્રિય-કુળના ભાણુ !
 તુજ તેજ તપને ભામ
 સંપૂર્ણ કરી આ હોમ. ” ૧૬

ખોલ્યો વચન આ શક્ત,
 પૃથ્વી પડયો ભૂપ-રક્ત
 વન મધ્ય જંગી અશ્વ,
 દીડો ન ખીન્ને વિશ્વ. ૧૭

“ ભયમાંથી કીધો દૂર,
 મુજ રક્ષણે આતુર,
 હિર વારિ વિના મીન
 આકુળ શોકે લીન. ” ૧૮

અંતર ધીકે અંગાર,
 દે અથ નિજ અંકાર,
 “ હોડી દહ ભડવીર,
 તાર્યોજ સિંધુ-નીર.” ૧૯

કહી જાતી લેતો ભૂપ
 રણ-ખેલીઓ અવધૂત.
 ઘુટા પડંતા બ્રાત
 ક્ષત્રિય જગ-વિખ્યાત. ૨૦

શાહે સુણી એ વાત,
 સત્યે વદી છે વાત.
 છે ધન્ય શરવીર શક્ત
 ચિતોડ — ચંડી — ભક્ત. ૨૧

ભાભાશા

—

મંત્રી—મણિને	ધન્ય,	
મેવાડ—ધ્વજને	ધન્ય.	
વીર વૈશ્ય—રવિને	ધન્ય,	
ઝો અમર—યશને	ધન્ય.	૧

વૃદ્ધાવયે	રણુધીર	
ઝૂઝંત	ભોખન	— વીર
સોહંત	શિરે	શ્વેત
પ્રજાતણા	શુભવેષ.	૨

નીતિ	વિષે	નિપુણ,
રણુ—જંગ—વિદ્યા		પૂર્ણ,
મેવાડ	સુભટ—શ્યેન,	
ઝે ધન્ય	ભોયાં	નેણુ. ૩

મેવાડ	ઉચ્ચ	પ્રદેશ,	
કર્તવ્ય-પ્રેમી		દેશ,	
મસ્તાન	પહાડી	દેશ,	
સ્વાતંત્ર્ય-પ્રેમી		દેશ.	૪

ગાંધી	ત્યજી	આ	દેશ	
વિદેશ,	છોડી		વેશ,	
રજપૂત	બળની		સાથ	
હૃદયે	વસતો		નાથ,	૫

ભાભો	ગુણી	બ્યાકુળ,	
જડી	જન્મભૂમિ	ઉર,	
થાએ	નહિ	બ્યાકુળ	
જગ	ગાણતો	જે	તૂલ ! ૬

ધાએ	ત્વરાથી	ટૂક	
મેવાડ	- પ્રીતિ	- બદ્ધ,	
પકડી	પ્રતાપી	અશ્વ,	
વાણી	વદે છે	મસ્ત:-	૭

મેવાડ-પાલક	ભૂપ !	
મેવાડના	રસદૂપ ;	
મેવાડના	શિરતાજ !	
મેવાડ-રક્ષક	વાવ !	૮

મેવાડનો શો દોષ ?
મેવાડ ઉપરે શાપ ?
ત્યજી નય સિંધુદેશ
મેવાડ દેશ-નરેશ ? ૯

ને, ને, રૂડા આ પહાડ
પરચંડ પોઢયા પહાડ,
ઉંચાં ફરેલાં શ્રંગ
નિસ્તેજ આખે અંગ. ૧૦

ચુર-ભૂમિ-અધિકી ભોમ,
રણુ-રામ-ગહાલી ભોમ,
વિહર્યો રસીલી ભોમ,
મેવાડની રણુ-ભોમ, ૧૧

તુજ પ્રેમથી છે મસ્ત,
તુજ શરથી નર-મસ્ત,
પોપંત વીર મમસ્ત
ને, ને, થઈ છે અસ્ત. ૧૨

નનએ રસાલો કંથ
લે સિંધુ-દેશી પંથ,
ગયું અંગમાંથી રક્ત
જીવશે શું સવામી-લકત ? ૧૩

મુજ પાસ વીરા વિત્ત,
મેવાડ-દીધું વિત્ત,
મેવાડકેરે કાજ,
સ્વીકારણા શિરતાજ, ૧૪

દશ વર્ષ અતૂટી ધાર
પોષે જ વીસહજાર.
ઉતરી પડે અશ્વાર
મેવાડની કરી જ્હાર, ૧૫

મેવાડનું સૌભાગ્ય
ખીલવાં, વગાડી હાક,
કરી મ્હેજ્જખંને વ્યર્થ
થાશે સફળ આ અર્થ." ૧૬

ખાલી, પડે છે પાય,
દગમાં ધસે જળ-ધાર,
પાળા થઈને ભૂપ,
રઘુરાજશા એ ભૂપ, ૧૭

વળગ્યો જ ભાભા-કોટ.
આંખે છે આંસુ-ઓધ.
વળગી રહ્યો બહુ વાર
ચિતોડના ઉદાર. ૧૮

બોલે પ્રયત્ને ભૂપ:-
 “મેવાડ રત્ન અનુપ,
 મુજ ગર્વ ઉતર્યા આજ
 મેવાડ ! ત્હારે કાજ.
 ભામે દીપાવી કુખ,
 ઉજળું કર્યું તુજ મુખ. ૧૬

આવા વસે ન્યાં વીર
 મેવાડ-પ્રણયા વીર,
 શત્રુતણી છે હાર
 છે દેશની પૂરબહાર.” ૨૦

૬-૫-૧૦

વેલી

પ્રિયે ! અંસારના મોટા
પડયા જાયે શિરે મોટા,
લગારે ના ગણું હું એ,
અને બહાલી ! દુઃખી તું શે ? ૧

તું તો નાણુક કાઢીલી
રસે પોષી, રસે ખેલી,
શિરે તહારે હું છું છાયા,
જતાં કાં શન્ય આ કાયા ? ૨

નિવારું ચંડ સંતાપ
ગગન બેઠી મહા કાચે
સમીર ના હસ્ત હું આંધું
અસૌકિક જોમની સ્થાયે. ૩

ધયો ઉન્મત્ત જે મદમાં
રવિ જાયે વધી કદમાં
જહીનાવા વીર જે ગાળે,
કુડી વિઘ્નના ગાળે, ૪

ભરે લાંબી શરી ફાળો,
(મધ્ય કાળે શું એ આખો ?)
કળાંતા મેઘનો ત્રાસ
હરી, એને કંઈ દાસ. ૫

છનાં નિસ્તેજ તું બહાલી !
જીવન-રસ તંન છે ખાલી,
ત્વરાએ ઉર દે ખાલી,
ઉંડી વાતો તું દે ખાલી. ૬

બધા આ યત્ન છે બહાલા !
જડાયા ઉરમાં મ્હારા,
પિયુ સંતાપ જે રહે છે
પ્રિયાને દુઃખ ના દે તે ! ૭

પિયુના તાપ હરવાને
જડયાં છે ગંધનો સાથે,
નિરાશા દષ્ટિએ રોજ
પડે છે, ગદુ કંઈ ખોજ. ૮

હરે છે તેજ એ મ્હારું,
જીવન-રસ-શુષ્ક તેથી હું,
અભાગી દુઃખભાગી ના
તપે રસ-લાડીલું ઉર ના ? ૯

સરલા

-૨-

કેવી રમે છે રમ્ય બાલિકા રે લોલ !
જ્ઞાલી ! સુરપ-તણી સેર જો,
કેવી રમે છે રમ્ય બાલિકા રે લોલ ! -કેવી-૧

મંજુલ સર ગાતી ગીતડાં રે લોલ
વંરતી પ્રમોદની મહેક જો
નાચી કુદીને ગાન તાનમાં રે લોલ -કેવી-૨

નેણાં જં અગી થકી દારતી રે લોલ
બંધાઈ રનેહતણે બંધ જો
કેવી ખાલી છે હરણી સાથમાં રે લોલ -કેવી-૩

પ્રીતની ઉછાળ ખાળ ઉરમાં રે લોલ
વર્ષાસુ ચારિત્ર્યું જોમ જો
ભેટીને લે છે હરણી પાથમાં રે લોલ -કૃષી-૪

ચુમે છે ભાન ભુલી ભાળમાં રે લોલ
મનની માનીતી ગાનલીન જો
હંચાના હાર જાણી હર્ષમાં રે લોલ -કૃષી-૫

નિર્દોષ પ્રેમ-ભરી આંખડી રે લોલ
મીઠાં મધુર દીલ-દાન જો
આનંદ-રંગ અંગ અંગમાં રે લોલ -કૃષી-૬

શીળી સુપ્રીતિ સર્વ સ્થાનમાં રે લોલ
ભરી છે હૃદયતણી ભેટ જો
મહાસલા ઉમંગે મનુ-ગાળને રે લોલ -કૃષી-૭

પ્રેમ

-૪-

આજે રંગ-ભર્યા, પિઉ રંગ-ભર્યા
 આંધે રંગ-ભર્યા, પિઉ રંગ-ભર્યા.
 કૃપા રંગ અનંગ અનંત બન્યા ?
 આંધે રંગ-ભર્યા, પિઉ રંગ-ભર્યા. ૧

કંઠ-ખીલી રહી છે વસંત-ફૂતી
 રસ-કંઠિ લીગે રસીલી તૃપતી
 ઉર આતુરતા ઢકટાયે પતિ,
 આંધે રંગ-ભર્યા, પિઉ રંગ-ભર્યા. ૨

કૃપી સંગીત રેલ વને ભરતી
 રસ-સુંદરી શું રસ-રાજ તણી ?
 તું તો તરણ હૃદયના હૃદય છે જડી.
 આંધે રંગ-ભર્યા, પિઉ રંગ-ભર્યા. ૩

શ્રવ્ય-તેજ હતાં જે પતિ-વિરહે
તે આગમન સુણીને ઉમંગી બને,
પ્યારે સનમાનવા વન સજ્જ રહે.
આવે રંગ-ભર્યા, પિઉ રંગ-ભર્યા. ૪

જો જો તરવરતી અહિં ગુણછડી,
કંવી શાંત બની જો ચમેલી ખડી ?
કંવી દીપતી હાર ગુલાબ અલી ?
આવે રંગ-ભર્યા, પિઉ રંગ-ભર્યા. ૫

અંગ રંગ-ખીલી અતિ મુક્ત લતા
નવ-યૌવન-તેજ-બળે મુદિતા
પ્રીત-મંથી રચતી કળા-નિપુણા.
આવે રંગ-ભર્યા, પિઉ રંગ-ભર્યા, ૬

શે આ આત્ર અહિં પરિભ્રમ-ઉભર્યો ?
જે અશોક તણ શોક મોદ-ભર્યો,
ચંપ વરણાગીથી તું મુલાગી દ્યો.
આવે રંગ-ભર્યા, પિઉ રંગ-ભર્યા. ૭

પ્રેમ-ઉલ્લસિતું જગ-જીવન આ,
પ્રેમ નિર્ઝરતો ધરણી સુ સુધા,
પ્રેમ યૌવન-દેવ વસ્યો વસુધા.
આવે રંગ-ભર્યા, પિઉ રંગ-ભર્યા. ૮

અમે

-૪-

અમે વસીએ સુવન.
 નહિ સુકુમાર તન,
 અમે અણુધૃડ મન,
 તમ જ્ઞાન છે અમ ત્રિષ-રમ પાન. ૧

કૃષ્ણ બ્રમરનાં ગીત
 રૂચે રૂઢયે ખચીત.
 ચરતાં હરણાં સરિત
 અમ મિત્ર રે, ગમતાં નહિ તમ ચિત્ર. ૨

કુળાં તરેતણાં પાન
 દેતાં દિક્ષને આગમ,
 રૂડાં કોકિક્ષ ગાન
 દેતાં જ્ઞાન રે અમ બાળક હર. ૩

રૂં	વનનું	બ્રમાણ,
રૂં	વનનું	રમણ
પશુ	પુષ્પ	વિદગ-
તણા	મંગ રે	ઉડે આનંદ અંગ. ૪

નદિ	કુટિલ	કેરીત.
જાગું	જુલમ ન	બીત,
શુભ	વિવેક	— રહિત,
પ્રેમગગ		ઉદ્વસિત,
નદિ	છંદ	બ્રમિત,
આ છવિત રે	જગ—	દૌશલ્યહીણ. ૫

ગીતા	પ્રભુની	પ્રવર
ગાતાં	રાત્રી	વાસર
પ્રાણી	સકળ	સુખર,
શાંતિ રેકતી	ઉરપાપ	વિદીન. ૬

કાવે	સરળ	અરિત,
કાવે	વનતણી	રીત,
પ્રેમ	અર્પણ	કીધ
જો છવિત રે	વસ જ્ઞાણ	અદિંગ. ૭

“ હું ”

—

(રાયલુ અને વિલીપલુનો સંવાદ)

સન્ધ્યા સમે ત્રિભુવન ભૂષણુ
ભગ્ય લંકાનગરના

ઉપવન મહીં,
નીલમણિ તણી
ખેડક રૂડી
હવિ ઝળદળી,

શોભત શું રાયલુ અને વિલીપલુ તણા સુસ્પર્શથી
ખીલત શું ખરી ખૂળીમાં કાં વિરલ નવજ્ઞા હર્ષથી. ૧

સન્ધ્યા અસૌકિક તેજમાં,
ખનીકની ઉભી રહેજમાં,
આલોકની વિભૂતિ શું એ ?
સુરલોકકેરી ફતી એ ?

શા તરફ મંજુલ લાવથી મનહરી તરફા નાયતી,
આનંદ મગ્ન વિચારમાં મુગ્ધન ઉરે કુઆવતી. ૨

શ્રાન્ત વિહગો શાન્ત છે,
કલાન્ત તરે દુઃખાન્ત છે,
બ્રાન્ત અક્ષિ વિશ્રાન્ત છે,
શાન્ત સર્વે કાન્ત છે.

સુકુમાર કાન્તિ શાન્તિની સંધ્યાને ખોળે ખેલતી,
રાવણ તણા વિશાળ વક્ષે રસ અનેરો રેલતી. ૩

એવં નિધિથી પવનની
ગતિ જો છે શું ગજગમનની
શીતલ કરે નાળુક તને
લહરીની લીલા થનથને,

ત ર વા સ માં,
કૂ લ વા સ માં,
આ દિશમાં,
ચાલુ દિશમાં,

બ્રમણ કરતી યાગ જો નિર્દોષ રમ્ય વિલાસથી,
શ્રવણ—૫૨ ભેદી રહે હૈયે અમોક્ષા હારયથી. ૪

લીલા લહી અંતર મહી કેા વીર મુગ્ધો રહે કદી ?
લીલા લહી અંતર કદી મુગ્ધ રહે મુગ્ધ કદી ?

રાવણ સુલીલા વિહરતો,
માનસ મહીં નિવાજતો,
કંઠ બ્રાતને ખેલાવવા
દાંભિક વચન ઉચ્ચારતો, ૫

“જો ! જો ! વીરા ! આ માફત,
પ્રગતિવતો અળ સંયુત,
સુધીર વિનયે શું નત ?
દાસદવમાં કેવો રત ?

તરવરતણી શાખા સુરંગી વાંસળી શું અગ્નવતો,
ને શ્રવણ સુખકર સુરથી સુગાન ઝો આલાપતો. ૬

ભાળો ઉંડા વારિ મધીં,
નિધિ દેવ અનુચરતા અધી,
નિજ તીર ખેડા શું કહી,
સૌગન્ધ્ય રંગન દિસ અધી,

આનંદથી શુચિ વિચિ કેરો નાચ એહ સમયતો,
આવો રૂડો સેરક નહિ સ્વામી હૃદયમાં ભાવતો ? ૭

વન્દિ નહિ પાછો પડે,
(સુરતેજ શરમાં નહિં ચડે ?)
કદી કાળ ઝોની નહિં ખળે,
બં તિમિરરાશિ ઝો લણે,

સુતેજ પુંજ વીરા પલકમાં લુવન તેજે પૂરતો,
શાઆશ ! અગ્નિ ધન્ય છે, ઉરને અહોનિશ રીઝતો. ૮

સુકોમલાંગી મહી રહી
જો હાથ જોડીને ખડી,
“ આજ્ઞા કંઈ, આજ્ઞા કંઈ, ”
દિન-રાત પુછે સજ રહી,

જો નયન પહોળું થાય તો ત્રાસે ખીચારી થરથરે,
ખૂબ ખંતથી બહુ ચિંતથી નિજ કમખમાં રતિ એ ધરે. ૯

નહિ ભાગ્યશાળી આપણે
અનુચરે આવા આંગણે ?
નહિ ધન્ય આવી શક્તિને ?
નહિ ધન્ય શક્તિ-સ્વામીને ?

રાવણ વદેલા શબ્દ સુણી ક્રોધાગ્નિની જ્વાળા ઝગે,
ઉદામ તિગ્માંશુ સમી વિભીષણ શરીરે રગરગે. ૧૦

શેા ગર્વ આ, અભિમાની ઝો ?
નહિ ગર્વ અહિ કાનો રહ્યો,
જો ગર્વ દુઃખની ખાણ છે,
જો ગર્વ નર્ક સમાન છે,

માટે કુટિલ વિચારને વિદાય અંતરથી કરો,
અભિમાન છોડીને વીરા ચીરકાળ મુરલોકે ફરો.” ૧૧

રાવણ હસીને બોલતો,
સ્વર્ગિય દ્વારે બોલતો,
“ અભિમાન ના આ ગર્વમાં
છે જ્ઞાન કાં, સુખ સર્વમાં,

અજ્ઞાન ત્હારું ગાઢ છે કાયર કરે વીર—વાનને,
તું શક્તિ ઓછી જ્ઞાન પામે, ગર્વ નજીક જ્ઞાન છે.” ૧૨

“ અભિમાની તું શું જ્ઞાની છે ?
શું સર્વ શક્તિ ત્હારી છે ?
અભિમાની અંધા કાણ તું ?
બળ કાળકેરું લાસતું ! ”

અજ્ઞાન—વંદ્યા વીરની મનમાં દયા કંઈ લાવીને,
ઉચ્ચારતો વચનો ઉડાં રાવણ પ્રશાંતિ પૂરા ઉરે. ૧૩

“ તું આત્મને જાણે નહિ.
નિજ શક્તિને પ્રીછે નહિ.
તુજ મર્ત્ય આંખે રાવણો,
ખલુ દિવ્ય આંખે દિવ્ય જોત.

સૌ આત્મ છે, હું એજ છું, હું દેવ છું, હું તેજ છું,
હું બ્રહ્મ છું, પરબ્રહ્મ છું, હું નેતિ નેતિ હું જ છું,
અવિનાશી હું છું અજર અજ ને અંત મારો નાકદી,
કહે છે ઘણાઓ અકળ હું છું ગમ્ય સર્વ જગે સહી.” ૧૪

કોયલ

—*

ભેદી ભાવ—ભરી મદ—માતી કોયલ વાતડી ને,

સુર—કુળ જાતડી ને,

વાણીમાં ખડી ને,

ભેદી ભાવ—ભરી મદ—માતી કોયલ વાતડી ને. ૧

તપે છે પ્રચંડ તરણી-તાપ

રસ સુકાવે, રસની માત !

ધન્ય તુજ રસ-ઝરણાં અમાપ

તરંગ જ ગંગના ને.—ભેદી ભાવ—ભરી—૨

તુંથી તરકુંજ વન વિશાળ

લસે છે કેવું નીલ હરિયાળ

સોહતું ગગન વિશદ સુપ્રભ દિનમણિના સંગમાં ને.

ભેદી ભાવ—ભરી—૩

જનનાં જે પશુ પંખી દુઃખ-વ્યસ્ત,
મ્રણ્ય-રાગે ખીટ્યાં છે મસ્ત,

અરણ્યે રઘુવરકેરે રૂપ રહી સતી સંગમાં ને.
ભેદી ભાવ—ભરી—૪

ભુલાવે જન-મનના સંતાપ,
હૃદય રેક્ષાતું આપોઆપ,

ભાન—ભુલેલો થું ભુજંગ ગાન ઉમંગમાં ને.
ભેદી ભાવ—ભરી—૫

સુણ્યાં બહુ વંગા તહારાં ગાન.
અહા ! એ નવિન નવિન જ ગાન,
દીએ પણ પળસુ અસૌકિક ભાન,

ખનાવી જનને રસખસ લાવી અસહ્યજ લક્ષમાં ને.
ભેદી ભાવ—ભરી મદ-માતી ક્રોધ વાતડી ને. ૬

હૃદયમાં આ ખડી ને,
હૃદયમાં રહે જડી ને,
હૃદયની આંખડી ને,

ભેદી ભાવ—ભરી મદ-માતી ક્રોધ વાતડી ને. ૭

આંતરશક્તિ

આ જગ અને જળનો નિધિ
સરખી દિસે કૃતિઓ, વિધિ !
તોફાન જેવું જલ વિધે
તોફાન એવું જગ વિધે.

નાના જીવો સંહારીને ત્યાં મગરમચ્છા હીસતા,
નાના જીવો રીઝારીને અહિં રાક્ષસો મન રીઝતા. ૧

નહિ વિરમશે તોફાન આ ?
કદી શાંત નહિ જગ નિધિ આ ?
શું ઈશ નહિં શાન્તિ કરે ?
નહિ શાંત દેવ-પતિ રહે ?

શું પ્રેમ આવો બળ—નિધિ સુર—દિવ્ય સૃષ્ટિની રંગ
મેને નહિ શું કાપશે આ ભુવન જીવનની કળ, ૨

ભૂખ—તૃષ્ણુ સૌ સંહારીને,
કુંડ કામ ક્રોધ દયાવીને,
આધિ ઉપાધિ ટાળીને,
સર્વત્ર સમતા ચાહીને,

નિજ પ્રીત—દ્વતી પોષીને આ અખિલ ભુવનના ઉરે,
મગળમયી સૌ શ્રેય કરતી યંધુતા વિસ્તારીને ? ૩

ઉર ફિકર આજ ભવિષ્યની
નિષ્કામ નહિ જગતું અહિં,
હું તો દયાવીને વ્યથા
કહું આત્મજીવનની કથા.
ધન-રાશિ મ્હારો અખૂટ છે,
બુદ્ધિબળે મન પૂર્ણ છે,
છે જોસ સારો તન વિશે,
જગવાસ માટે ખામી છે ?

મુજ બુદ્ધિબળથી રિઝવવા ને ખીસવવા સૌ જીવને,
જહુધા પ્રયત્નો મ્હેં કર્યા ઉરમાં ભરી સૌ શિવને. ૪

ધન-રાશિ મ્હેં નહિ જાળવ્યો
આ જગ મહીં સુખ સ્થાપવા,
નિર્ધનતણી મદુલી મહીં
દારિદ્ર્યનું દુઃખ કાપવા,

વૈભવ વિદ્યાસો દૂર કરી આ હૃષ્ટપુષ્ટ શરીરની
જન—સુખને મુજ સુખ ગણી દરકાર કાઢી નહીં કરી. ૫

શાંતિ જગે વિસ્તારવા,
છે અનેક મહારા યતન આ,
મુજ ઉર શાંતિ વાસવા,
છે અનેક મહારા યતન આ;

તો પણ અરે કુટિલ જનો શુભ શાંતિને સંહારવા,
કટિબદ્ધ દિસે નહિ હડે અંતર મહુને રીખાવવા. ૬

“ અત્તાની આ ઉડાઉ કે
નિશ—દિન કેવો ભટકતો ?
નિજ સ્વાર્થને છુપાવીને
એ ધૂર્ત કેવો કાવતો ? ”

એવાં કદુ વચનો વણાં મુજ વિપયમાં ઉચ્ચારીને,
તુચ્છકારતાજ સમાજમાં ગુણુ—દુર્ગુણુ ધિક્કારીને. ૭

છે ઉર દ્રામળ માહરે,
નહિ ગાળ આવી સહી શકું,
અધ—મુઝો જનનો આકળો
વિકળો જનીને હું ચાહું

કા સ્થાન એવું રમ્ય જ્યાં એકાંતમાં હું વિરમીને,
મુજ ચિત્તને જહેલાયું કાં નિદ્રોપ સાથે લાડીને. ૮

હું એક દી અપોરીએ
રવિ ઉગ્ર બનતો જે સમે
માણસ અને પશુ પક્ષીઓ
નહિ ભ્રમણની દિંમત કરે,

સંતાપની કુડી જાગથી અવગણી સૂરજ તાપને,
નદી તીર વિચર્યા ઝટ જલતટ શુધ્ધ શાંતિ પ્રદાન દે. ૯

સુંદર શ્રીએ સંક્રાન્ત છે
નિંકુજ આમ્રતરેતણો,
સુધામ શીતળતાતણું
ન્યાં ગાન ધ્વનિ ગાજે ધણો.

આનંદને રૂહેવાતણું શું સ્થાન સૃષ્ટિએ રમ્યું ?
નિર્દોષ ગમ્મત—નાય—સૂરે સ્થાન જે એ રમ્યપર્યું. ૧૦

સંતાપ તાપે તાવિયું
મુજ ઉર કુદવા લાગિયું,
તરે પંખી સાથે રમણ કરવા
વેગથી ઉછત થયું.

લહરીતણી શુભ અસરથી શીતલ થઈ પ્રમુદિત બની
કમનીય નવજળ કમળના વિહારને શું અનુભવી. ૧૧

રાત્રી બહુ અંતરમહી,
મૃદુ ઘાસ સરિતાના તીરે

ઉચ્ચ હૃદય તેની રૂડી
 શૈયા બનાવી સત્વરે,
 કરીયું શયન દુઃખ શમન માટે દાનવી ચિંતા હણી,
 મુજ શાંતિ કાળે સૃષ્ટિની લીલા સુરસવંતી બની. ૧૨

નિદ્રા મુનયનો ઢાળતી,
 સંતાપ—જવાળા ટાળતી,
 થાકેલ જગત—પ્રવાસીના
 ઉરમાં અમી રેલાવતી,

અવનવી સૃષ્ટિ રચી કરી ખૂબ સ્વપ્નમાં ખેલાવતી,
 જનિતા પ્રીતિ પૂર પારણે નિજ આગને હેલાવતી. ૧૩

એવં તરૂની શાખમાં
 સુધા શિકર ઉછાળતો,
 શુભ શાંતિ ગુણે શોભતો,
 મૃદુલો ધ્વનિ ઉદભાસતો,

આ લોકમાં જોતો હતો એવં નહિ એવો નહિ,
 આ દિવ્ય મંજુલ નાદ આ લોકી ન સુર—લોકી સહી. ૧૪

“ નિરાશ ના થા માનવી !
 કુમળ તણી કુડી ગાળથી,
 તન—મન—ધનથી પાપજં
 દુઃખિયાં જનો સંભાળથી.

આ લોક ને સંચલિત છે.
કુડ સર્વ ને ને ચલિત છે.
સુકર્મ ત્હારાં નિત્ય છે,
મુધર્મ એતો અચળ છે.

એ કર્મ ત્હારો ધર્મ છે ઉરમાંથી નિશ્ચય સ્થાપજો,
ખૂણે ખૂણે જઈ વિશ્વના તું કર્મ—ધર્મ ગમવજો. ૧૫

ઓ કર્મ—વીર! તું ધર્મમાં
નિમગ્ન થૈ પ્રભુ—અંતરે.
દુઃખજનું દરકાર ના,
દુઃખજનું સંહારજો.

તુજ તેજધેરાં અમી—અતુલ આંતર દગો ઉઘાડજો,
તે નિત્ય—વિજયી શક્તિ આ અંતરતણી નિહાળજો.” ૧૬

ઝમ્કયો તરે ચમકાર કાં,
રવિ આલમાં આલો ગન્યો,
મુજ હૃદય આલ વિષે વળી
જ્યોતિ પ્રભાભર ઉદભવ્યો.

અંતર દગો મુજ ઉઘડિયાં એ તિમિરભેદી તેજથી,
અંતરતણો ભંડાર છે મુજ ઉર પ્રકટ્યો તેજથી. ૧૭

રસાણી

-૪-

શાન્તિ-સોહો અભિનવ કુંજ,
લીલાથી લીલો રસ-કુંજ,
ધેરી શીળી પાદપ-છાય,
વિરામવા હૈયુ દરખાય. ૧

કુળાં પત્ર ધકી કમલીય,
મંજરીથી વાસિત અનીવ
રસાળ છે, ત્રિદંગમ વામ,
ખેડી બાળા ત્યાં મધુ-માસ. ૨

છુટા છે સુવાળા કેશ
ફરફરતા દહેકાથી લેશ,
નયન ઉમંગી લલગત-યુક્ત
લાસ્ય-લયોં ચિંતાથી મુક્ત. ૩

સ્મૃતિવાળાં જ્ઞેનાં અંગ,
 નસનસમાં ઉછળે નવરંગ,
 જોઈ જનતણા ઉરમહીં
 પ્રીતિઝરણુ ઝરતું સહી. ૪

અમલ દષ્ટિ હરિગીના તુલ્ય,
 દેતી એ આનંદ અમલ્ય,
 વાટ-ચુકેલો ચારે દિશ,
 ભટકી આવ્યો ગાળ સમીપ. ૫

કળીને મ્હારા તનનો થાક,
 જોલી ગાળા મંજુલ વાક,
 “ વિસામો, લિમાળી જાંચ
 તરસ્યા, પાણી લાવું કાંચ ? ૬

પામે ખેતરમાં છે કુવો
 અમૃત-મીઠો એને જુઓ
 શીળી શીતલતાથી ઢરે,
 શાન્ત ગની વાટે વિચરે. ” ૭

હડી શાશ્વી સીતા શાંત,
 આનંદે ઝળકી છે કાંત,
 નસના જોળે ખેલી ખેલ,
 શુદ્ધ સગી ગાળા ખીલેલ. ૮

દોડી, મલકાયું શું વચ્ચે ?
પલાસનાં પત્રો લે સ્વચ્છ,
કુળા કરથી કરતી દ્રોણ,
શિક્ષા એ ઝોઝો છે દ્રોણ. ૯

ગાતી ગીતડાં લેતી ડોલ,
પાશી પાણી વહે અણુમોલ,
ગાયન-મીઠું વારિ અહીં
દે લીલા-લાવણ્યે ભરી. ૧૦

સલકાયું એસીને ગાન,
મુણી ગાંધર્વા ભુલે ભાન.
વિપિનને જગવંત અવાજ
મધુરો મહાક્ષતો સાગ. ૧૧

મુણી સગકયાં સુનેત્ર વિદંગ,
વાધ્યો વૃક્ષોમાં ઉછરંગ:
વન પણ મુણવા અન્યું અકાર,
મેઘાડઅરથી શું મોર ? ૧૨

ઈર્ષ્યાવાળી કાવલ કંક
ભરીને કાઢ્યો સુરસ ગ્રંથ,
ચઢ્યું પછી જ્ઞાનાને તાન,
“ મુકાવું કાપીલા માન. ” ૧૩

કરવા લાગી “કુ” “કુ” નાહ,
ભરેલ કંઠે છે મુસાહ,
કાઠે કાકિલ “કુ” “કુ” બોલ,
બેડો હુ બુલતો તોલ. ૧૪

“કુ” “કુ” રમણીની રસ-વાણ,
“કુ” “કુ” કાકિલ કેરું લાણ,
બેના શબ્દો સ્વર્ગિય જાણ,
માનું બને કળા-સુજાણ. ૧૫

બનેની વાણી છે એક,
જુદી પાડી શકુ નહિ નેક,
રમણીને કાકિલ ગણું,
કાકિલ શું રમણી બાણું. ૧૬

ચાલ્યું ઘડી બે મુઠ્ઠી ગાન,
ચોટ્યું ત્યાં અંતરનું ધ્યાન,
જગનાં દુઃખડાં દારણ શોક,
સૂરજથી ધ્રુવસગં, ફોક. ૧૭

સરતી મન ભરીને ગાન,
રગરગમાં રમણીની વાણ,
નિરવ મધુરા ગાયન-તાર,
અનુસરતા ઉરના ધગકાર. ૧૮

રમણી

૧૪૬

ઉવીંથી ઉચો હું થયો,
પાંખ વિહોણો પવને વણો,
સૃષ્ટિ અવરતણા ઝગકાર,
પેખ્યા પાંપણના પલકાર. ૧૯

ઉર્ધ્વગતિ, નહિ કાં અવરોધ,
અદ્વૈત દીઠ અઘૌઠિક લોક,
દર્શન આ જીવનનું દ્વાર.
રમણી કોકિલની રસવાણ ૨૦

૧૯૦૫,

૪

કેકિલા

જીપી આઝ તરવર અંતર
કેાયલ કારમી રે લોલ,
કરતી મધુર મધુર ટુલુકાર કે
હૃદય રત્નું રમી રે લોલ. ૧

ધીમે ધીમે ચઢતી ટોચ કે
ગાયન—તારમાં રે લોલ,
અમી વરસાવે આડે દિશ કે
રસ ખેલાનમાં રે લોલ. ૨

ઝાંખી ત્હારી કરવા કાજ કે
આંખ ઉચે ફરે રે લોલ,
મોહનમંત્ર સમાં તું ખોલ કે
દિલ્લમાં ફરે રે લોલ. ૩

દિસે નહિ તું ગાયન જાણુ કે
 વાણુ અદશ્યની રે લોલ,
 જગના ઉર જગવતી જોમ કે
 લવ્ય ક્રુશા બણી રે લોલ . ૧

શીળા નિકળતા સૂર સૌમ્ય
 અમર ગંસી તણા રે લોલ,
 સુણવા તરવર ગહન અવાજ કે
 આતુરતા ભર્યા રે લોલ. ૫

કેમ ઉભી રહી? ગાયન સરિતા
 સત્વર નિર્ઝરે રે લોલ,
 અવનવી સૃષ્ટિ નયન સમીપ કે
 રસભર તરવરે રે લોલ. ૬

ભરી ભરી કંકે નીકળતી સેર
 અકળ જળ શું લહી રે લોલ,
 વાણીની રસબોળી ધાર
 સુરતા શું વહી રે લોલ. ૭

શોભા વસંતની વાધંતી
 તે તું ગાનથી રે લોલ,
 અજળ મદન જે અવની માંહી
 તે તું ગાનથી રે લોલ. ૮

જોડે મનુજ જીવન સુર જીવન
 તહારાં ગીતડાં રે લોલ,
 બનતાં રમણિય સ્વર્ગ સમાન જ
 પાર્થિવ ચિત્તડાં રે લોલ. ૯

વસંતો ગદ કોકિલા સુણી
 નહિ કેા તું સમી રે લોલ,
 બુકાબ્યો છે અદ્ભુત રંગ કે
 રાન પડ્યો રૂમી રે લોલ. ૧૦

અંતર આંકયા છે લલકાર કે
 શાશ્વત સત્યના રે લોલ,
 ગંધન રૂંચન મધળાં દૂર કે
 સત્યની મત્યમાં રે લોલ. ૧૧

૩૦-૩-૦૪

॥

વસંતપ્રભાત

જ્ઞાએ પવન વને સ્વચ્છંદ
પરિમળ મધુર લઈ ગતિમંદ,
નાએ પત્રો પ્રમુદિત મસ્ત,
શિષુઓ શોભન રમણે અસ્ત. ૧

તરંગું નર, રવિ રસકાન્ત,
સ્વર્ગિય તેજ ભરે આકાન્ત,
મુંદરતા વિકસી સુવાસ,
વદન વસંતું અકળિત હાસ. ૨

વધાવતાં ફૂલડાં શું વસંત,
પ્રેમળ ન્યોતિ ઉર ઉલ્લસંત,
ગંધ ઘેરતું બ્રમતું મન,
ગગને સારસ ને જયમ ધન, ૩

શુભામ, ચંપક ચાર, ખકુલ,
 મોગરડો ગરવો ને શુભ,
 કેસુડી, ફૂલે રસવંત
 વિયોગી બાળા ભેટી કંથ. ૪

કેવા સૂર ? વિલાસી ગાન,
 ગાતાં વિહંગો રસમસ્તાન,
 છુપાઇ તેતરના ડુહુકાર,
 ગાયન પ્રતિગાયન શ્રીકાર. ૫

પોપટ ચકલી કાગર ડાંગ
 ઝુલી ઝુલી ખીલે દર્ધ તાલ,
 રંગરાગ પ્રસરે પ્રત્યંગ,
 ખેલે મસ્ત વંદ ઉછરંગ. ૬

અદ્ભુત સૃષ્ટિ દષ્ટિ જુએ,
 અકલતણો સંશય તે ખુએ,
 આંખ-કાન-હૃદયે રાચંત
 દ્વૈતવિહોણો પરમાનંદ. ૭

કેશીએ

—

ક્યાંથી સરતો રસપૂર સૂર
મોહ્યું મનકું ગાંડુતૂર,
ભટકી આવી કદ્ય અનેક
કરતું દિસે ના ગતિ નેક. ૧

હોએ શું વનદેવી અવાજ ?
હોય અસરા શું સજ સાજ ?
બ્રહ્મબાળ ખેલેલી હોય
વસુધાવાડી ખીલેલી નોઈ ? ૨

રસ-કસ-મયી ભૂમિ એકાંત,
મ્હાલે અનપૂરણા અહિં શાંત,
વળી જ્યાં થંડા વાયુ-વિકાસ,
મધુરતાનો ના હોય વાગ ?

વિશાળ વાઘેલો છે નિંખ
આખો દિ ભાળે રવિગિંખ,
નીચે ફૂપ શીતળ ભંડાર,
કાશ કાશીઆકિરાં ગાન. ૪

ઉઘોગે ફેવું છે તાન !
ગાયનથી ચોંટ્યું છે ધ્યાન,
ભાન વસ્યું છે ચોકજ વસ્ત
હોયે નહિ આનંદે મસ્ત ! ૫

હાંકી ખેલ કરે લલકાર,
ધોરી ધારે નહિ કાં ભાર,
ગાને ધ્યાન, નહિ કાં થાક,
ઉત્સાહે ખળ દિસે અથાગ. ૬

ઉભાં શાંત ઉમંગી ઝાડ,
ગાયનસુ ગાહું છે લાડ !
ને ! ને ! ચુપ છે વનપિહંગ
આતુર ભોગવવા નવરંગ. ૭

અની સુશીળો ગતિએ ધીર
મારૂત ગ્રહતો ગાયન ગિર,
વનકું ને છે રેલરેલ
ગાયનથી દશ દિશ ભરેલ. ૮

ઘેલો યહ બનતો મસ્તાન,
ચઢી કલ્પના શું તોફાન ?
ઉર-કાર્યા એના લલકાર,
દૈવી બળકેરા ભણકાર. ૯

ગાયન-પૂર ગુંજે છે વાન,
ગગન-વિહાર કરતું મંગ.
ઉડતું બણે સુર-પુર ભણી,
નિજની સૃષ્ટિ લે સહચરી. ૧૦

૧૬-૧૧-૧૯૦૩

વિમળા

કમળ સમી સોહંતી કાય,
વિમળા ધીરે સૂરે ગાય,
મનહર મુખડે રાજે હાસ,
ઉન્હાળે રવિમાં ઉદ્ધાસ. ૧

ભાળી ફૂલડાં વાડ ખીલેલ,
મલકયું મુખડું મોદલરેલ,
હરણુ બાળ સમ ભરીને ફાળ,
આવી જ્યાં ઝળકે ફૂલઝાલ. ૨

સુંદર સુમનો વીણતી બનય,
નૂતન રંગે દિલ દોલાય,
ગણગણતી રીઝવતી ફૂલ,
ઉડાવી અલિચ્છો બન્યા પ્રકુલ. ૩

ભમરા ભમતા વિમળા શિર,
 બાળા લેખવતી ન લગીર,
 ઉડી ગુંજ એસે છે તંન,
 ધ્યાન-મસ્ત વિમળાનું મન. ૪

કરી એકાં કુસુમો હાથ,
 ગણગણતા ભમરા લઈ સાથ,
 ગઈ વિમળા લીમડાની પાસ,
 અતિક બાળાનો આવાસ. ૫

ઝરમર ઝરમર વરસે મેઘ,
 વિમળા છે આનંદી છેક,
 હાંસે લેતી ભીની ધૂળ,
 કરતી દેરાં શું અણમૂલ. ૬

એસાડી રૂડેરા શિવ,
 નાળુકડું મુખકું છે દિવ્ય.
 ચઢાવતી મુખ્યો બે હસ્ત,
 મોઢે બાળા બનતી મસ્ત. ૭

મુખડે વારિતણું છે ખુંદ,
 વાળ ઉપર મોતીના ચંદ,
 થયું ભીનું તન, છે વરસાદ,
 નહિ ધીમો ગાયનનો નાદ. ૮

ગાતા પોપટ ઝુલતી શાખ,
ચીલીની ચાર છે વાફ,
કાન વિધતા કાજર સાદ,
લિન લિન વનકેરા નાદ. ૯

ભળી ગયા વિમળાના સૂર,
રાત્રી સામો શું મહી ઉર ?
રાખદ એક ઉડતો ખલાંડ ?
રાખદ ખલા ભરતો ખલાંડ ? ૧૦

૧૫-૧૦-૦૩

પના

(એક અંગ્રેજી લેખ ઉપરથી)

નિશનું રાજ્ય ચહુ દિશ જામિયું,
તિમિર તિમિર વિશ્વસુ વ્યાપિયું;
ઉંઘ અતિ—બળ છંદથી ખેલતી.
કરતી જનતણી વિકળી રિથિતિ. ૧

સરળ શાન્તિ વધે ઉરવી બધી,
મહીં દિસે વિરમ્યો જળનો નિધિ.
દિવસ નાદ અને નિશ શાન્તિનું
જનતણા મન જ્ઞાન વિલાસનું ! ૨

સુજન શાન્તિથી જ્ઞાનની ગોઠડી
જયમ કરે અલિપ્ત કમળે અડી.
જન અભાગીજ ચિંતન—પાશમાં,
બ્રમર અંબુજમાં સુખ આશમાં. ૩

કુડ મતિ કુજને અતિ જોરમાં,
શિપિરમાં જ્યમ મારત શોરમાં.
નિશનું ધ્યાન શકો ઉર ધારતા,
નિશ અને કુડ કામની મિત્રતા. ૪

હીણુ—મતિ નૃપતિ અધીરાધથી,
યમતણા ફૂત સાથ વિષે લઇ,
નિજ ગતિથકી પૃથ્વી ધ્રૂમવતો,
વિચરતો ગૃહસુ શિષુ રાજનો. ૫

પ્રિતથકી ઉભરાઇ જતા સૂરે,
મધુરતા પૂરમાં શિષુના મુખે.
ઉલટથી ગીત ઉચ્ચરતી પનુ,
સમીપમાં નિજ આગક ખેલતું. ૬

ઉડી ગયે જીવ નાપિક આવતો,
કૂર તણો અલિલાય ઉકેલતો,
નીરખતી પનુ કાં જની વ્યાકુળી
જયવવા શિષુરાજ શિરોમણિ: ૭

નજીકમાં ફળ ટોપલી દેખીને,
પનુ અતિ ત્વરથી ભૂપને મુંકે.
મુકતી પત્ર સુકાં, મણિ ઢાંકણું ?
શશી સુરમ્યની ઉપર વાદળું ? ૮

મુકતી ટોપલી નાપિકના શિરે,
વહતી, “વિચરે તું, લાઇ જા દૂરે,”
વિકળ વેગથી નાપિક જાય છે,
ભૂધરને લાઇ શું વસુદેવ ઓ ! ૯

પનુ પછી નિજ જાળક ગ્રાહતી,
રસ—ભીને ઉર દાખી કરે બચી,
જનનીની પ્રીત દુઃખસુ ઉભરે,
પ્રીયમમાં જયમ જનહવી છે પૂરે. ૧૦

ભૂપતી ટોપી મુકે સુતને શિરે,
વળી ગળે મુકતી ગળુબંધ તે,
નિજ કરે મુકતી શિષુ પારણે.
દ્રઢ જ બેડી, શું શર્વાર ઓ રણે ? ૧૧

જળ થકી ઝટ ગારણું બોલતો,
કરે કટાર લાઇ દૂર બોલતો,
“ ઉદય ક્યાં ? પનુ, ક્યાં છે ? બતાવ ક્યાં ? ”
ઉપડતી જીભ શું સુત મારવા ? ૧૨

કરે થકી પનુ પારણું પુત્રનું
જણવી આંખ મીચી રડતી ઉંડુ;
કુમળી કાયપરે કંટુ શસ્ત્ર છે;
ભુલ્લી જ લાન પનુ ધરણી દળે. ૧૩

ચંદ્ર

કેવા ખીલ્યો ચાંદ્ર ચંદ્ર સુકુમાર !
ખેલત ગગન કુમાર સુકુમાર !
નભસર ફેરે સરોજ સુકુમાર !
કમનીય વધુ કર કામળતાને. ૧

સરવરનાં તું ખીલાવે છે કુમુદ.
ચંદ્ર-મણિ ઉર તું ભરતો મુદ,
વસતો ચક્રો હૃદય વિષે તું ખુદ,
ખીલવ ખીલવ ઇંદુ ! સુંદરતાને. ૨

નિર્મળ તેજ યનાવે છે નિર્મળ,
સૃષ્ટિ સુદૃઢ યનાવે છે નિર્મળ,
મનુષ્યનાં મન તડાગતી નિર્મળી,
અમલ વધુ કર નિર્મળતાને. ૩

રાગીને રસમાંથી રસના પતિનું,
 રસે છે રસતું ઓ રસના પતિ તું,
 અમર નગર તું રસે છે સુહાતું,
 રસપ્રસ ઉર કર મહીના જનોને. ૪

હૃદયમાં વસ તું ઓ હૃદયતણા ઇશ !
 ઉજ્જવળ નયન સુતેજતણા ઇશ !
 નાશ કરે તું તમસ ચક્રદિશ,
 શિબિર શશી દિવ્યતા ધરણી દે. ૫

૧૯૦૮

રસ-દેવી

—

ઓ રસ-દેવી ! વિજ્ઞ થયેલા કિલ્લને બળ દેનારી ;
ભવ-ભાગેલા અખી આખી નવ-જીવન તું કરનારી.

આવે નહિ શોક કદી સમીપે,
તુજ જ્યોતિ અજળ તેજે દીપે,
તું જોડ દિસે નહિ કા મહીપે:

ઓ રસ-દેવી. ૧

નિસ્તેજ મુખે વર તું પ્રરતી,
મસ્તાનતણી મરતી હરતી,
ધીરજ કાયર ઉરે ભરતી:

ઓ રસ-દેવી. ૨

શોધે જન શાન્તિ-ભર્યા સ્થાને,
શોધે રસ-મોળ બન્યાં ગાને,
તુજ ગેખી બેઠ નહિ જાણે:

ઓ રસ-દેવી. ૩

માનવના સંગે અવમાને,
કેાઇ ભોગ તથા ભટકે રાને,
આવે નહિ એ તહારા સ્થાને:
ઓ રસ-દેવી. ૪

પામે નહિ પાર પૂરા બળનો,
મહી-મગર મહા-સાગર બળનો,
કીડી જયમ ઉચ્ચ હિમાચળનો:
ઓ રસ-દેવી. ૫

તુજ રસકેરું એક બિન્દુ મળે,
પાપો અગણિત પળમાંહી પળે,
દૂર તિમિર થાય રવિ-રશ્મિ બળે:
ઓ રસ-દેવી. ૬

પામર છે પ્રાણીતણી યુક્તિ,
કળતી તું પ્રસાદ-બળે શક્તિ,
હૃદયે નિશ-વાસર તું ભક્તિ:
ઓ રસ-દેવી. ૭

૧૬૬૬ [પાછળથી સુધારેલું-કંઈક વધારેલું:૧૬૦૧]

વિરહ

સખી ! આ વિરહ-અગન જ્વાળા કારી,
સહે શી રિતે કુસુમકાંચ નારી ?
અહોનિશ દારણુ દેહે રહેતી,
સખી ! તન રક્ત ને ઉષ્ણતા દેતી,
નદી ત્રીપ્ત સૂર્યની ગરમી રહેતી.
સખી ! આ વિરહ. ૧

સરિતા રજની મહાં સુખ પામે,
શીતલતા કંઈક મળે દુઃખ વામે,
રહે આડ જામ કહો કાં વિસામે ?
સખી ! આ વિરહ. ૨

ગયું નૂર નાસી, ન જાય વિનાશ ?
ગયો રંગ વિરહ—તપનના ત્રાસે,
નદી-વાસી મીન દુઃખી થું ન થાસ ?
સખી ! આ વિરહ. ૩

નાહી, આલી ! મુખતણી મીઠાઈ,
આંખે જોને કેવી કઠોરતા છર્ષ,
પથિકાના પામે કંઈ થંડાઈ,
સખી ! આ વિરહ. ૪

સખી ! મ્હારે જોગનનું જળ નાહું,
જરાવંસ્થા-જોમ જણાતું માહું.
પડ્યું પાન રસવિણુ પંથ સૂકાતું,
સખી ! આ વિરહ. ૫

દયા લાવે બહાસ રમરી મમ બહાસ !
આપો પ્રાણ-પ્રણય-મુધા-રસ પ્યાલા,
ભૂલ્યા કેમ નાથ ! રીઝ્યા જોત કાસા ?
સખી ! આ વિરહ. ૬

કદી મ્હારા દોષથી રોપે ભરાયા,
વિસારો શું તાપ-તપી સાસુજયા ?
દઉં રસ—ખાગ, હજી ન મેનાયા ?
સખી ! આ વિરહ. ૭

વચનમાંહી વધુ વધુ મધુ-રસ પૂરું
શયન કાજ હૃદય-કમળ રસ પૂરું,
સખી ! સઉ દર્શન વીણુ અધુરું,
સખી ! આ વિરહ. ૮

શુદ્ધિપત્રક

(કેટલીક અગત્યની જૂલો આમાં સુધારવામાં આવી છે.)

પાનું	કડી	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૩	૫૭	૧	પાર્વતીશંકર તણી	પાર્વતી શંકરતણી
૨૨	૯૯	૩	કર્મ ત્હારાં કુડનાં	કુડ ત્હારાં કર્મનાં
૨૫	૪	૧	ખાંપી	ખાંધી
૩૬	૪	૨	નયનાંનાં	નયનાં નવ
૪૧	મથાળે		શિયાળો	શિશિર
૪૩	૬	૪	કરાવી	કરાળી
૪૫	૨	૧	નયનો	નયને
૪૭	૧	૪	સુખ	ને સુખ
„	૨	૫	ધન	ધન
૪૮	૪	૪	નથી	મથી
„	૬	૨	ધન	ધન
૫૩	૪૩	૨	મુકો	મુકે
૬૪	૬	૩	આકર્ષી	આકર્ષે
૬૬	૪	૧	મેઘવાર	મેઘ વાર
૭૩	૧૨	૬	વરદો	વર દો
„	૧૪	૨	ધૂમાવતો	ધૂમાવતો
„	૧૫	૫	આ ભોગમાં	આભોગમાં
૯૩	૨	૪	અકબર	અકબ્બર
૯૪	૬	૪	શો	જો

૯૭	૨૧	૧	ધવાયો	ધવાયા
"	"	૨	રૂથો	રૂથા
૧૦૩	૨૦	૧	ક્ષત્રિય	" ક્ષત્રિય
૧૦૬	૩૬	૪	ભૂર	ભૂપ
૧૧૦	૫૪	૧	મેવાડા	મેવાડ
"	૫૬	૨	કીર્તિ-કાંત	કીર્તિ-કાંત
૧૧૯	૧૫	૧	અતૂટી	અખૂટી
૧૨૬		૨	ધરણી સુ	ધરણીસુ
૧૨૭	૨	૪	ચિત્ર	ચિત્ત
૧૨૮	૬	૪	ઉરપાપ વિહીન	ઉર પાપવિહીન
૧૩૭	૩	૬	મંગળમયી	મંગળમયી
૧૪૩	૬	૪	કાંચ	કાંચ
"	૮	૩	ખોળે	ખોળે
૧૬૨	૪	૨	રસતું	રસ તું
૧૬૩	૨	૨	મરતી	મરતી.
